

I. POGLAVLJE

Odgoj i obrazovanje za ljudska prava i Kompas - kratki vodič za praktičare

•
•
•

Sadržaj ovog poglavlja

Razumijevanje odgoja i obrazovanja za ljudska prava	17
Što je odgoj i obrazovanje za ljudska prava?	17
Rezultati odgoja i obrazovanja za ljudska prava	18
Znanje, vještine i stavovi	19
Sveobuhvatni pristup	20
Odgoj i obrazovanje mladih za ljudska prava	20
Formalni i neformalni obrazovni okviri	21
Odgoj i obrazovanje za ljudska prava kao početna točka djelovanja	22
Međunarodna potpora odgoju i obrazovanju za ljudska prava	22
Odgoj i obrazovanje za ljudska prava i druga područja odgoja i obrazovanja	25
Svijet ljudskih prava	25
Područje ljudskih prava	25
Tematska područja obuhvaćena priručnikom	26
Građanski odgoj i obrazovanje	27
Osobni odgoj i društveno obrazovanje	27
Globalni odgoj i obrazovanje	28
Interkulturalni odgoj i obrazovanje	28
Odgoj i obrazovanje za razvoj	29
Odgoj i obrazovanje za zaštitu okoliša	29
Odgoj i obrazovanje za mir	30
Odgoj i obrazovanje za vladavinu prava	30
Uporaba KOMPASA diljem Europe	31
Što je i gdje je Europa?	31
Knjiga za Europu?	32
Europski san	33
Rad s mladima i zastupanje mladih	34
Konvencija o pravima djeteta	35
Proces nastanka ovog priručnika	35
Korištenje priručnika u različitim kulturama i na raznim jezicima	36
Kako koristiti KOMPAS?	38
Kako raditi s priručnikom?	38
Obrazovni pristupi	39
Najčešća pitanja o odgoju i obrazovanju za ljudska prava	44
Upute za korisnike	45
Smjernice za vođenje	48
Rad u skupini	48
Tehnike skupnog rada	48
Opće smjernice za provođenje aktivnosti	52
Što činiti kad stvari ne idu kako bi trebale?	53
Rješavanje sukoba unutar skupine	55
Neke metode i tehnike potpore učinkovitom učenju u skupinama	55
Metode i tehnike za razvijanje vještina raspravljanja	58
Metode i tehnike razvijanja umijeća kolektivnog donošenja odluka	59
Aktivnosti za osvrt i vrednovanje	62

•
•
•
•

Razumijevanje odgoja i obrazovanja za ljudska prava

Što je odgoj i obrazovanje za ljudska prava?

«...obrazovni programi i aktivnosti koje se usmjeravaju na promicanje jednakosti u ljudskom dostojanstvu, zajedno s ostalim programima koji promiču učenje o interkulturalizmu, sudjelovanje i jačanje manjina.»

Službena definicija odgoja i obrazovanja za ljudska prava Programa za mlade Vijeća Europe

Dugoročni cilj

Velik je broj definicija i različitih pristupa, no odgoj i obrazovanje za ljudska prava najbolje se može opisati u okvirima onoga što se njime želi postići. Dugoročni je cilj takvih programa stvaranje kulture u kojoj se ljudska prava razumiju, zastupaju i poštuju. Prema tome, za svakoga tko radi s drugim ljudima može se reći da je uključen u odgoj i obrazovanje za ljudska prava, ako želi postići taj cilj i ako poduzima korake da ga ostvari - bez obzira kako i gdje.

Postoje sitne razlike u pogledu najboljeg ili najprikladnijeg načina postizanja toga cilja, ali to tako i treba biti. Ne postoje dvije osobe, ili skupine ljudi ili dvije kulture koje imaju istovjetne potrebe, niti postoji obrazovni pristup koji može zadovoljiti potrebe svih pojedinaca, skupina ili svih društava. To pokazuje da učinkoviti odgoj i obrazovanje za ljudska prava treba prije svega biti usmjeren na osobu na koju se znanje prenosi: treba početi od potreba, sposobnosti i želja svakog pojedinca unutar svakog društva.

Takav pristup odgoja i obrazovanja usmjerenog na učenika prepoznaje vrijednosti osobnog rada i osobne promjene, a uzima u obzir i socijalnu situaciju u kojoj se on nalazi. No, to ne znači da voditelji moraju raditi izolirano ili da ne mogu učiti od drugih koji možda rade u drukčijim uvjetima. Ono što sve njih diljem svijeta povezuje zajednička je želja da promoviraju i stvore svijet u kojem će se ljudska prava poštivati i cijeniti. Postoje općenite smjernice, već iskušane metode, obrazovni materijali i mnogi ljudi koji rade na ovom području, što nam može pomoći u postizanju zajedničkog cilja. Ovaj je priručnik samo još jedan doprinos ostvarenju tog cilja.

Što podrazumijevate pod odgojem i obrazovanjem za ljudska prava?

Raščlanjivanje

Gledati naprijed je važno, no ponekad, kada je u pitanju praktičnost, potreban je realističan pogled na stvarnost. On nam omogućuje da naše ciljeve razvrstamo kroz konkretne zadaće: da analiziramo različite sastavnice koje čine kulturu ljudskih prava, a potom razmislimo kako bismo im mogli individualno pristupiti. Kultura ljudskih prava, konačno, nije samo kultura u kojoj svatko zna svoja prava – jer poznavanje prava ne podrazumijeva uvijek i njihovo poštivanje, a bez poštivanja uvijek će biti kršenja ljudskih prava. Kulturu ljudskih prava čine

"Odgoj i obrazovanje mora biti usmjeren potpunom razvoju ljudske osobe i jačati poštivanje ljudskih prava i temeljnih sloboda. On mora promicati razumijevanje, snošljivost i prijateljstvo među svim narodima, rasnim ili vjerskim skupinama te podupirati djelatnosti Ujedinjenih naroda na održanju mira."

Članak 26., Opća deklaracija o ljudskim pravima

"Putovanje dugo tisuću kilometara uvijek započinje jednim korakom."

Lao-Ce

međusobno isprepleteni stavovi, uvjerenja, ponašanja, norme i pravila. Njihovo razumijevanje daje nam temelje na kojima se može zasnivati rad unutar naših skupina.

Prema kulturi ljudskih prava

Sljedeće točke proizlaze iz bitnih elemenata kulture ljudskih prava. Pomoću njih se možemo upoznati s općim ciljevima odgoja i obrazovanja za ljudska prava:

- jačanje poštivanja ljudskih prava i temeljnih sloboda;
- razvijanje osjećaja osobnog samopoštovanja i poštovanja drugih: vrijednosti ljudskoga dostojanstva;
- razvijanje stavova i ponašanja koji dovode do poštivanja prava drugih;
- osiguravanje potpune spolne i rodne ravnopravnosti te jednakih mogućnosti za žene u svim područjima;
- promoviranje poštivanja, razumijevanja i uvažavanja kulturnih razlika, posebice prema različitim nacionalnim, etničkim, vjerskim, jezičnim te drugim manjinama i zajednicama;
- osnaživanje ljudi za aktivnije građanstvo;
- promoviranje demokracije, razvoja, socijalne pravde, sklada u zajednici, solidarnosti i prijateljstva između ljudi i nacija;
- daljnje razvijanje rada međunarodnih institucija usmjerenog na razvitak kulture mira, a utemeljenog na univerzalnim vrijednostima ljudskih prava, razumijevanja među narodima, tolerancije i nenasilja.

Rezultati odgoja i obrazovanja za ljudska prava

Koji su ciljevi za moju skupinu?

Postavili smo sveobuhvatni cilj odgoja i obrazovanja za ljudska prava i neke dugoročne ciljeve, no možemo se još više približiti svom okruženju te razmisliti o potrebama pojedinih skupina i zajednica - mijenjati svijet, radeći na lokalnoj razini.

Današnji svijet jeste svijet u kojem se svugdje oko nas krše ljudska prava. U idealnom slučaju, bilo bi dovoljno kod članova vaše skupine razviti osjećaj poštovanja drugih ljudskih bića i nadati se da barem oni neće biti među onima koji će u budućnosti kršiti prava drugih. Ovo je važna značajka rada koji mi, kao edukatori za ljudska prava, provodimo.

Možemo željeti i više: možemo poticati mlade s kojima radimo da ne rade samo na sebi, već da porade i na onima oko sebe. Možemo ih inspirirati da postanu, zbog njihovog vlastitog prava, mini-voditelji i mini-aktivisti koji će pomoći u obrani ljudskih prava - čak i kada ih se određeni problemi ne tiču osobno. Nema ničega nedostižnog kada je u pitanju taj cilj. To ne znači da trebamo očekivati od mladih da posvete svoj život obrani ljudskih prava; oni samo trebaju biti svjesni problema, baviti se njima i biti sposobni učiniti nešto da promijene postojeće stanje stvari kad osjete da je to potrebno.

Imajući ovu ideju na umu, postojeći modeli odgoja i obrazovanja za ljudska prava dijele ciljeve na tri glavna područja:

- promicanje razumijevanja i osvješćivanja sadržaja ljudskih prava kako bi ljudi znali prepoznati kršenje ljudskih prava;

- razvijanje vještina i znanja potrebnih za obranu ljudskih prava;
- razvijanje stavova za poštivanje ljudskih prava, kako ljudi ne bi svojevolumno kršili prava drugih.

Koje su glavne preokupacije mladih s kojima radite?

Znanje, vještine i stavovi

Koja je vrsta znanja potrebna mladima da bi bolje razumjeli ljudska prava? Koje im vještine i stavovi mogu pomoći u obrani ljudskih prava? Popis koji slijedi donosi neke od odgovora na ova pitanja; to su bili ciljevi kojima smo se rukovali prilikom sastavljanja priručnika.

Znanje i razumijevanje

- pojmova kao što su: sloboda, pravda, jednakost, ljudsko dostojanstvo, nediskriminacija, demokracija, univerzalnost, prava, odgovornost, međusobna ovisnost i solidarnost;
- ideja da ljudska prava omogućuju okvir za pregovaranje i dogovaranje standarda ponašanja unutar obitelji, škole, zajednice i svijeta;
- uloga ljudskih prava te njihova bivša i buduća dimenzija u životu pojedinca, u životu zajednica i životima drugih ljudi širom svijeta;
- razlika između građanskih/političkih i socijalnih/ekonomskih prava;
- različitih načina provođenja i gledanja na ljudska prava u različitim društvima, različitim skupinama unutar istog društva i različitih izvora normi - uključujući vjerske, moralne i zakonske izvore;
- glavnih društvenih promjena, povijesnih događaja i razloga koji su doveli do priznavanja ljudskih prava;
- glavnih međunarodnih instrumenata za provedbu zaštite ljudskih prava, kao što su Opća deklaracija Ujedinjenih naroda o ljudskim pravima, Konvencija o pravima djeteta Ujedinjenih naroda, Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda;
- lokalnih, nacionalnih, međunarodnih tijela, nevladinih organizacija, pojedinaca koji podupiru i rade na zaštiti ljudskih prava.

Učenje o ljudskim pravima

Vještine

- aktivno slušanje i komunikacija: znati slušati različita mišljenja, zastupati svoja prava i prava drugih;
- kritičko mišljenje: pronalaziti bitne informacije, kritički procjenjivati, biti svjestan predrasuda i pristranosti, prepoznavati oblike manipulacije, donositi odluke na osnovama razložnog prosuđivanja;
- sposobnost suradnje i odnošenja prema sukobu na pozitivan način;
- sposobnost sudjelovanja i organiziranja društvenih skupina;
- djelovanje na promociji i očuvanju ljudskih prava, kako lokalno tako i globalno.

Učenje za ljudska prava

Stavovi i vrijednosti

Učenje kroz ljudska prava

- osjećaj odgovornosti za svoja vlastita djelovanja, obveza prema osobnom razvoju i društvenim promjenama;
- znatiželja, otvorenost i uvažavanje različitosti;
- suosjećanje i solidarnost s drugima te osjećaj obveze pomoći onima čija se ljudska prava ne poštuju;
- osjećaj ljudskog dostojanstva, vlastite vrijednosti i vrijednosti drugih, bez obzira na socijalne, kulturne, jezične ili vjerske razlike;
- osjećaj pravde, želje za radom na idealima slobode, jednakosti i poštivanja različitosti.

Sveobuhvatni pristup

"Riječ 'obrazovanje' podrazumijeva cjelokupni proces društvenog življenja pomoću kojeg pojedinci i društvene skupine svjesno uče razvijati se unutar sebe, i za dobrobit narodnih i međunarodnih zajednica, sa svim svojim mogućnostima, stavovima, sklonostima i znanjima."

UNESCO,
Preporuke, 1974.

U ovom smo priručniku sveobuhvatno pristupili odgoju i obrazovanju za ljudska prava na mnogo različitih načina. Prvo, pokušali smo ravnomjerno obuhvatiti svaku od tri različite dimenzije – dimenziju znanja, vještina i stavova. Drugo, aktivnosti smo osmislili imajući na umu širok spektar korisnika – istovremeno i u smislu godina i u smislu odnosa prema formalnom, neformalnom i cjeloživotnom dijelu obrazovanja. Treće, pokušali smo povezati odgoj i obrazovanje za ljudska prava, kroz aktivno učenje i sudjelovanje u aktivnostima, s postojećom lokalnom i globalnom problematikom kao što je razvoj, okoliš, interkulturalni odnosi i mir. Predlažemo da se odgoju i obrazovanju za ljudska prava ne pristupa kao prema izdvojenoj disciplini.

Aktivnosti koje zahtijevaju aktivno sudjelovanje mladih zauzimaju središnji dio priručnika. Istraživanja pokazuju da rad manjih, suradnički strukturiranih skupina pomaže u izgradnji kohezije unutar skupine te u smanjenju pristranosti među članovima. Rad u suradničkim skupinama pomaže i u razumijevanju složenih pojmova te razvija vještine rješavanja problema, omogućujući članovima da pronalaze rješenja koja pokazuju veću kreativnost i praktičnost. Svi su ovi rezultati bitni ciljevi odgoja i obrazovanja za ljudska prava. To znači da nam je potrebno da se mladi «uključue» u svaki dio odgojno-obrazovnog procesa. Ne smijemo pasti u zamku umišljenosti da jedino mi, voditelji, znamo pravu istinu koju moramo prenijeti na pasivne učenike. Takav pristup lako može odgoj i obrazovanje za ljudska prava pretvoriti u najgoru vrstu «ideološkog» obrazovanja. Osnovno je metodološko svojstvo priručnika uvjerenje/ideja da će mladi u svaki odgojno-obrazovni proces uložiti bogato iskustvo koje se mora iskoristiti u osiguravanju zanimljivog i učinkovitog razvoja odgojno-obrazovnih aktivnosti. Prema pitanjima, a često i sukobima, trebamo se odnositi na pozitivan način i uvažavati ih kao temeljne odgojno-obrazovne izvore.

Odgoj i obrazovanje mladih za ljudska prava

Sve se više smatra da bi veću pažnju trebali posvetiti odgoju i obrazovanju mladih za ljudska prava, ne samo zato što je to važno za društvo, već i zato što mladi ljudi imaju koristi i zadovoljstva od aktivnosti koje ovakav rad sadrži. Suvremena društva, a posebice mlada populacija, sve se više suočava s procesima socijalnog isključenja zbog vjerskih, etničkih i nacionalnih razlika, te s prednostima i nedostacima rastuće globalizacije. Odgoj i obrazovanje za ljudska prava dotiče ova važna pitanja i može pomoći u razumijevanju različitih shvaćanja,

"Čujem i zaboravim.
Vidim i zapamtim.
Učinim i razumijem."

Konfucije

vjerovanja, stavova i vrijednosti modernog, multikulturalnog društva; pomaže pojedincima u pronalasku načina doživljavanja razlika na pozitivan način.

Još je možda važnije to što je mladima stalo do ljudskih prava te su zato oni glavni pokretači ovoga odgoja i obrazovanja. Mladima danas prigovaraju da su nezainteresirani za politiku, no veliki broj istraživanja pokazuje upravo suprotno. Primjerice, istraživanje provedeno 2001. godine za Europsku komisiju podsjetilo nas je da mladi ipak sudjeluju u društvu - bar kroz udruge i klubove mladih. Unutar država članica Europske unije, prosječno, više od 50% mladih ili sudjeluje u radu ili je član bilo kakve organizacije¹ (iako postoje značajne razlike od države do države).

Što se tiče interesa za političke teme i pitanja, istraživanje o stavovima mladih u Europskoj uniji pokazalo je da se teme ljudskih prava nalaze visoko na ljestvici prioriteta. Osim problema nezaposlenosti i kriminala, mladi bi voljeli da se njihove vlade više pozabave pitanjima zaštite ljudskih prava, okoliša, borbe protiv rasizma i jednakosti među spolovima.²

**Mislite li da mladi nisu zainteresirani za političke probleme?
Ako je tako, što mislite - zašto je to tako?**

Iskustvo cijelog svijeta pokazuje da su mladi odlučni i spremni posvetiti se određenim političkim problemima, ako su im problemi predstavljeni na odgovarajuće i zanimljive načine te ako im se da mogućnost da podijele zajedno s drugima odgovornost za ono što rade i kako uče.

Mi, voditelji, trebamo iskoristiti tu energiju. Iz mnogih postojećih programa za mlade - od manjih *ad hoc* vođenih aktivnosti u klubovima za mlade do velikih međunarodnih programa koje je provodilo Vijeće Europe i druge organizacije, očito je da će mladi ljudi prihvatiti takve izazove i nositi se s njima.

Koje će teme/problemi najvjerojatnije zainteresirati članove vaše skupine?

Formalni i neformalni obrazovni okviri

Najbolji način uključivanja sudionika i oblikovanja odgojnog i obrazovnog procesa u velikoj mjeri ovisi o okvirima u kojima voditelj radi. Tako ćete imati više ili manje slobode u pogledu sadržaja, rasporeda i oblika aktivnosti, ovisno o tome radite li u okviru formalnog i neformalnog obrazovnog konteksta. Aktivnosti su u ovom priručniku dovoljno fleksibilne za korištenje u svim kontekstima: u klubovima za mlade, školama, ljetnim kampovima, neformalnim sastancima i slično.

Cjeloživotno obrazovanje odnosi se na proces koji traje cijeli život, u kojem svaki pojedinac stvara stavove, vrijednosti, vještine i znanje pod obrazovnim utjecajima i izvorima u njegovom/njezinom okružju, te iz svakodnevnog iskustva (obitelj, susjedi, tržnica, knjižnica, mediji, posao, igra i sl.).

Formalno obrazovanje odnosi se na određeni obrazovni sustav koji se provodi od osnovne škole do fakulteta i koji uključuje specijalizirane programe za tehničko i profesionalno usavršavanje.

Neformalno obrazovanje odnosi se na bilo koji program izvan formalnog obrazovnog kurikula, isplaniran zbog osobnog i društvenog obrazovanja mladih i oblikovan da poboljša vještine i sposobnosti.

Neformalno je obrazovanje, kako ga provode mnoge organizacije i skupine mladih:

- volonterskog tipa;

"Aktivan i sudionički pristup posebice je značajan u osiguravanju stjecanja znanja te u dopuštanju onima koji uče da dosegnu svoj potpuni potencijal."

Iz Jomtienske deklaracije, 1990.

"Obrazovanje je ono što preživljava kada se ono što je naučeno zaboravi".

B.F. Skinner

"Učenje (je)...proces koji nije povezan samo s funkcijom škole ili drugim organiziranim obrazovnim okvirima. Ovakvo poimanje učenja temelji se na ideji i zapažanju da se velik broj naših važnih iskustva u učenju događa izvan formalnog obrazovnog sustava: na radnom mjestu, u obitelji, u različitim organizacijama i knjižnicama..."

Dr. Pasi Sahlberg, Building Bridges for Learning - The Recognition and Value of Non-formal Education in Youth Activity

- dostupno svima (u idealnom slučaju);
- organizirani proces s obrazovnim ciljevima;
- usredotočeno na onoga koji uči (učenika) i omogućava sudjelovanje;
- zasnovano na stjecanju životnih vještina i pripremanju za aktivno građanstvo;
- temeljeno na uključivanju i individualnog i skupnog učenja uz kolektivni pristup;
- cjelovito i procesno;
- zasnovano na iskustvu i djelovanju te kreće od potreba sudionika.

Formalno, neformalno i cjeloživotno obrazovanje se međusobno nadopunjuju, te se uzajamno osnažuju kao elementi trajnog procesa učenja.

Ovaj priručnik nije osmišljen kao "tečaj" za odgoj i obrazovanje za ljudska prava. Pojedine aktivnosti mogu se korisno primijeniti u mnogim različitim kontekstima u formalnim i manje formalnim okvirima te na regularnim, odnosno neregularnim osnovama.

Odgoj i obrazovanje za ljudska prava kao početna točka djelovanja

Najvažniji je zadatak odgoja i obrazovanja za ljudska prava razvitak kritičkog razmišljanja, sposobnosti rješavanja sukoba i poduzimanja djelovanja. Među ciljeve priručnika svrstali smo i poticanje akcija solidarnosti te organiziranje događanja u zajednici, jer su važni za razvijanje vještina i sposobnosti, usko povezanih s odgojem i obrazovanjem za ljudska prava i zato što su, sami po sebi, sredstva koja vode ostvarenju pozitivne kulture ljudskih prava. Stav da mladi mogu izravno mijenjati svijet oko sebe - promovira se u priručniku. Zasebnu cjelinu u priručniku čini tema o djelovanju (3. poglavlje); donosi mnoštvo jednostavnih ideja za provođenje aktivnosti u zajednici koje su povezane s ljudskim pravima.

Potom je svaka aktivnost u 2. poglavlju oblikovana s ciljem da pomogne u razvoju određenih ključnih vještina korisnih u organiziranju i provedbi akcija u zajednici. Pokušali smo usvojiti pluralistički pristup i primijeniti perspektivu učenja kroz rad, u skladu s preporukama projekta Odgoj i obrazovanje za demokratsko građanstvo Vijeća Europe (EDC). Tako smo odgoj i obrazovanje za ljudska prava, u ovom priručniku, predstavili kao svakodnevni rad koji se treba zasnivati na iskustvenom učenju i učenju kroz rad, s ciljem pokretanja sposobnosti i inicijativa u trajnom procesu promjena.

Preporuke za obrazovne politike preuzete iz "Odgoja i obrazovanja za demokratsko građanstvo: vizije cjeloživotnog učenja", koje smjeraju podupirati taj spontani proces promjena, su sljedeće:

- izravno uključivati praktičare u oblikovanju, promatranju, provođenju i vrednovanju njihovih vlastitih obrazovnih inovacija;
- poticati na rješavanje konkretnih socijalnih problema, koristeći znanje iskusnih praktičara;
- promicanje korjenitih obrazovnih promjena;
- raditi na većoj slobodi obrazovnih posrednika kako bi oni mogli stvarati posebne oblike akcije te ih povezati s lokalnom zajednicom, civilnim društvima i društvenim partnerima;
- poticati umrežavanje, zajedničke projekte i aktivnosti kao i komunikaciju između praktičara i donositelja odluka.

"Nikada se nemojte bojati suprotstaviti ...nepravdi, lažima i pohlepi. Kada bi svi ljudi diljem svijeta... to napravili, promijenili bismo svijet."

William Faulkner.

Međunarodna potpora odgoju i obrazovanju za ljudska prava

Vijeće Europe

Za države članice Vijeća Europe ljudska prava nisu samo puke tvrdnje, već su ugrađena u njihove zakone pa tako trebaju biti i sastavnim dijelom odgoja i obrazovanja mladih. Europski narodi uvelike su doprinijeli provedbi najvažnije proklamacije ljudskih prava 20. stoljeća - Opće deklaracije o ljudskim pravima koja je usvojena na Općoj skupštini Ujedinjenih naroda 10. prosinca 1948. godine. Europska konvencija o ljudskim pravima, koja pravno obvezuje sve države članice Vijeća Europe, crpila je svoje principe iz UN-ovog dokumenta te je usvojena dvije godine kasnije.

Preporuka br. P (85) 7 za države članice Vijeća Europe (usvojena od Odbora ministara 14. svibnja 1985. god.) odnosi se na poučavanje i učenje o ljudskim pravima u školama. Taj dokument naglašava da bi učenje o ljudskim pravima trebalo biti dijelom pripreme mladih za život u pluralističkoj demokraciji i taj se pristup postupno uvodi u razne europske države i institucije.

Na sastanku u Luksemburgu u prosincu 1997., na razini Europske unije, Europsko vijeće preporučilo je da sve države trebaju težiti:

- jačanju uloge civilnog društva u promicanju i zaštiti ljudskih prava;
- promicanju aktivnosti u sferi tehničke pomoći i njezinog razvitka na području ljudskih prava;
- jačanju treninga i obrazovnih programa koji se tiču ljudskih prava.

Politika prema mladima

U travnju 1998. godine europski ministri odgovorni za mlade sastali su se u Bukureštu i dogovorili ciljeve Vijeća Europe u području politike prema mladima³:

- poticati na udruživanje i suradnju i sve druge oblike djelovanja koji utjelovljuju demokraciju i pluralizam, te pomoći svim mladim ljudima da potpunije sudjeluju u životu zajednice;
- prilagoditi trenutne obrasce udruživanja društvenim promjenama i drugim oblicima organizacija mladih i rada s mladima koji dosad nisu bili zastupani, te potom razviti koncept aktivnog sudjelovanja mladih;
- u potpunosti iskoristiti značajan doprinos mladih kao aktivnih, odgovornih građana;
- razvijati odgojne i obrazovne projekte za građanstvo koji omogućuju brže i učinkovitije uključivanje mladih u život zajednice, poštujući razlike;
- primijeniti, od lokalne do europske razine, intersektoralnu, integriranu i koherentnu politiku prema mladima, zasnovanu na principima Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda i Europske socijalne povelje.

Ujedinjeni narodi

U prosincu 1994. godine, Opća skupština Ujedinjenih naroda službeno je proglasila razdoblje od 1995. do 2004. Desetljećem odgoja i obrazovanja za ljudska prava. To je uslijedilo nakon preporuke Svjetske konferencije o ljudskim pravima, održane u Beču 1993. godine, koja je istaknula da su odgoj i obrazovanje za ljudska prava, obučavanje i informiranje javnosti osnova

"Ljudska povijest sve više postaje utrka između obrazovanja i katastrofe."

H.G. Wells

za promicanje i postizanje stabilnih i skladnih odnosa između različitih zajednica te za osiguravanje uzajamnog razumijevanja, tolerancije i mira. Bečka konferencija je naglasila da države "trebaju težiti iskorjenjivanju nepismenosti i usmjeravanju odgoja i obrazovanja k potpunom razvitku ljudske osobnosti, te jačati poštivanje ljudskih prava i temeljnih sloboda". Time su sve države i institucije pozvane da ljudska prava, humanitarno pravo, demokraciju i pravna pravila uključe kao predmete u kurikulum svih odgojno-obrazovnih ustanova u formalnim i neformalnim okvirima. "UN-ovo desetljeće" prihvatilo je taj izazov.

UNESCO

Još je jedno područje od velike važnosti - porast multikulturalne i multireligijske prirode modernih društava. Važnost "učenja o suživotu" unutar i između različitih društava kao o ključnoj ideji odgoja i obrazovanja - "potrebna je utopija" koju je 1996. g. preporučio UNESCO u izvješću o odgoju i obrazovanju za 21. stoljeće.⁴ Ljudska prava postavljena su u središte koncepta odgoja i obrazovanja skiciranog u UNESCO-vom izvješću - na primjer, u sposobnost posredovanja u sukobima, te u sposobnost pronalaska zajedničkih pogleda u analiziranju problema i planiranju budućih smjernica. Ostvarivanje promjena nenasilnim putem unutar i između društava od temeljne je važnosti; ono treba što skorije zauzeti središnju ulogu u odgojnim i obrazovnim naporima.

Izvori

- Dr. Pasi Sahlberg, *Building Bridges for Learning* - The Recognition and Value of Non-Formal Education in Youth Activity, istraživanje obavljeno za Nacionalni odbor za odgoj i obrazovanje (Finska) i za Europski forum mladih, prosinac 1999. godine.
- *Staying Alive*, informativni članak Europskog foruma mladih za Opću skupštinu, 2000. godine.
- Chisholm, Lynne, *Toward a revitalisation of non-formal learning for a changing Europe*, izvješće sa simpozija o neformalnom obrazovanju, Vijeće Europe, Uprava za mlade i sport, 2000. godine.

Odgoj i obrazovanje za ljudska prava i druga područja odgoja i obrazovanja

Svijet ljudskih prava

Ljudska prava se dotiču svakog dijela našeg života. Zaista, kršenje ljudskih prava u korijenu je gotovo svakog svjetskog problema današnjice: nasilja, siromaštva, globalizacije, okoliša, ekonomske nejednakosti, bezakonja, a da i ne spominjemo ratove i sukobe koji uništavaju dijelove planeta.

Iako su ljudska prava u svom izvornom obliku bila većinom povezivana s građanskim i političkim područjima, danas je potvrđeno da ona moraju obuhvatiti i socijalne, kulturne i ekonomske probleme. Sve se više govori o trećoj generaciji ljudskih prava koja će uzimati u obzir kolektivna prava i probleme budućih ljudskih naraštaja. To sve utječe na rad voditelja jer su vrste odgoja i obrazovanja koja se bave globalizacijom, okolišem, mirom i interkulturalnim odnosima, između ostalog i oblici obrazovanja za ljudska prava; bave se problematikom ljudskih prava i teže izgradnji kulture u kojoj se ona poštuju.

Koje su se najveće promjene dogodile u vašoj državi u zadnjih dvadesetak godina u području ljudskih prava?

Priručnikom smo pokušali dotaknuti široki spektar tema vezanih za ljudska prava. U ovom ćemo poglavlju pogledati koliko su mnoge, ako ne i većina ovih tema, važne za ostala područja odgoja i obrazovanja - kao što su odgoj i obrazovanje za razvoj, mirovni odgoj i obrazovanje, odgoj i obrazovanje za okoliš, građanski odgoj i obrazovanje itd. Svatko tko se bavi bilo kojim od ovih oblika odgoja i obrazovanja naći će važne informacije na stranicama koje slijede.

Područje ljudskih prava

Gotovo svako pitanje koje se tiče kršenja prava možemo svrstati u područje ljudskih prava. Danas međunarodna zajednica priznaje tri različite "generacije" prava koja pokrivaju različite dimenzije ljudske aktivnosti:

Prva generacija prava (prava na slobodu)

Uključuje građanska i politička prava - kao što su pravo na slobodu govora, na udruživanje, pravo na život, na pošten sudski proces, na sudjelovanje u političkom životu društva itd. O ovim se pravima (iako ne samo o ovim) uči u formalnom odgojno-obrazovnom sustavu kroz državljanski odgoj i obrazovanje, građanski odgoj i obrazovanje, političko obrazovanje/odgoj i obrazovanje za demokraciju ili odgoj i obrazovanje za vladavinu prava.

"Prava svih ljudi su umanjena kada su prava jednog čovjeka ugrožena."

John Kennedy

Druga generacija prava (prava na jednakost)

Uključuje socijalna, ekonomska i kulturna prava, kao što su prava na zadovoljavajući životni standard, pravo na rad, pravo sindikalnog udruživanja, pravo na zdravlje i odgoj i obrazovanje. Ova područja se često zanemaruju, barem unutar formalnog obrazovnog sustava. Ekonomsko se obrazovanje njima rijetko bavi - iako bi zaista trebalo. Toj problematici ponekad se poklanja pažnja unutar "skrivenih kurikuluma", tj. u mnogim manje formalnim aktivnostima škola, klubova za mlade, na tečajevima ili u osobnom, društvenom i zdravstvenom odgoju i obrazovanju. Ipak, sve se više, i to s pravom, vjeruje da je druga generacija prava jednako važna za građanstvo kao i već tradicionalno prihvaćena prva generacija prava.

Treća generacija prava (prava na solidarnost)

Ova prava su poznata i kao "nastupajuća" prava zato što su još u procesu prepoznavanja i prihvaćanja. Odnose se na kolektivna prava društva ili naroda kao što su prava na održivi razvoj, na mir ili zdravi okoliš. U porastu su odgojno-obrazovna područja koja se bave posebice ovim pravima, kao što je, na primjer, odgoj i obrazovanje za okoliš, mirovni odgoj i obrazovanje ili odgoj i obrazovanje za razvoj.

(Više informacija o različitim generacijama prava možete pronaći u 4. poglavlju.)

Jesu li teme koje ste istraživali sa svojom skupinom bile povezane s ljudskim pravima?

Tematska područja obuhvaćena priručnikom

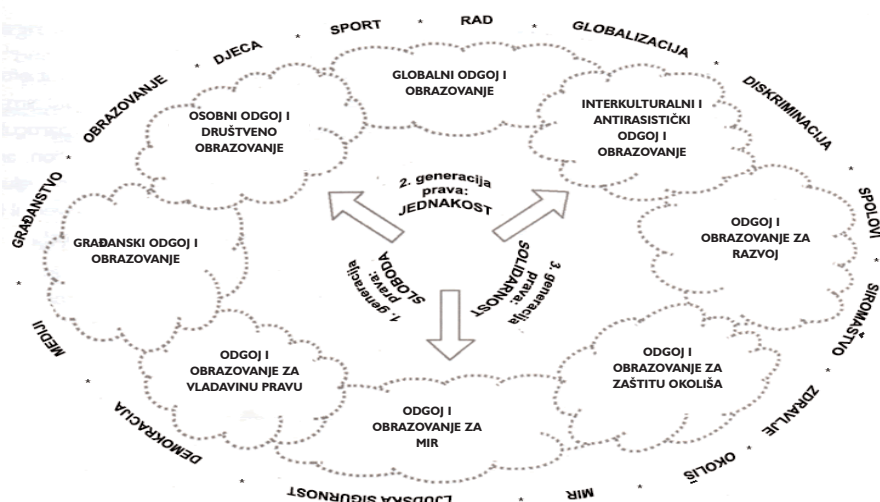
Ovaj je priručnik obuhvatio šesnaest tematskih područja vezanih za ljudska prava od kojih se svako može izravno odnositi na jednu ili više različitih generacija prava:

▪ ljudska prava	▪ globalizacija
▪ djeca	▪ zdravlje
▪ građanstvo	▪ sigurnost ljudi
▪ demokracija	▪ mediji
▪ diskriminacija i ksenofobija	▪ mir i nasilje
▪ obrazovanje	▪ siromaštvo
▪ okoliš	▪ socijalna prava
▪ spolna i rodna ravnopravnost	▪ sport

Nijedno od ovih tematskih područja nije važnije od drugoga. Područja se u tolikoj mjeri međusobno isprepliću da se, obrađujući jednu temu, dotičete i drugih. To je izravna posljedica činjenice da su ljudska prava nedjeljiva, povezana i međuovisna; ne može ih se promatrati zasebno jer su međusobno povezana na mnogobrojne i posebne načine.

Grafički prikaz na sljedećoj stranici jedna je od ilustracija te međuovisnosti. Mogli smo prikazati i druge; teme u vanjskom krugu smo mogli nasumce ispremještati, ali bi njihova međusobna povezanost svejedno bila vidljiva. Teme se u vanjskom krugu spajaju baš kao što se i odgojno-obrazovna područja u središnjem krugu međusobno stapaju. Čak ni razlika između prve, druge i treće generacije prava nije precizno definirana. Tako je odgoj i obrazovanje, na primjer najčešće svrstan u prava druge generacije, iako je jednako važan i za učinkovito političko sudjelovanje (prva generacija prava), kao što je važan i za održivi razvoj (treća generacija prava).

S tim u skladu, razrade koje slijede treba promatrati samo kao jedan od opisa u nizu mnogih koji pomažu ilustrirati načine na koje se različite teme vežu za mnoga postojeća područja odgoja i obrazovanja, te u kojoj se mjeri ona međusobno isprepliću.

Građanski odgoj i obrazovanje*

Građanski odgoj i obrazovanje potiče razvoj mladih u aktivne i odgovorne građane. Vijeće Europe 1997. godine osnovalo je projekt Obrazovanje za demokratsko građanstvo (EDC), a u izvješću o projektu iz lipnja 2000. godine ono naglašava važnost socijalne pravde i jednakih prava za građane. T. H. Marshall u svojoj knjizi *Citizenship and Social Class* (Cambridge University Press, 1950) ističe da građanstvo može biti učinkovito samo kada osigura pristup trima glavnim vrstama prava. On definira tri komponente građanstva:

- civilna komponenta - uključuje prava koja se odnose na osobne slobode;
- politička komponenta - uključuje pravo sudjelovanja u provođenju političkih mjera, te pravo na glasovanje i sudjelovanje u parlamentarnim institucijama;
- socijalna komponenta građanstva - odnosi se na postojeći standard života, jednak pristup obrazovanju, pravo na zdravstvenu skrb, smještaj i najmanji stupanj prihoda.

Osobni odgoj i društveno obrazovanje

U mnogim državama postoji oblik obrazovanja koji uzima u obzir ulogu pojedinca u društvu i pomaže u pripremi mladih za neke od osobnih izazova s kojima će se susretati. Ono se možda preklapa s građanskim odgojem i obrazovanjem, ali uključuje i dio slobodnog vremena pojedinca - onaj koji se odnosi na bavljenje sportom u raznim klubovima i organizacijama, glazbom, umjetnošću ili drugim kulturnim oblicima. Takav se odgoj i obrazovanje može baviti i osobnim odnosima. S njim se ljudska prava povezuju dvojako: prvo, zato što osobni razvoj i osobni odnosi sadrže moralne i socijalne aspekte pojedinca koji moraju biti vođeni vrijednostima ljudskih prava; drugo, zato što je pravo sudjelovanja u kulturnom životu priznato u Općoj deklaraciji o pravima čovjeka kao i u drugim međunarodnim sporazumima. Iako mladi s kojima vi radite možda imaju ta prava, mnogo je mladih u cijelom svijetu koji ih nemaju.

*Budući da se engleski pojam *citizenship education* u svim materijalima Nacionalnog odbora za obrazovanje o ljudskim pravima Vlade Republike Hrvatske prevodi kao *građanski odgoj i obrazovanje*, i mi u prijevodu Kompassa koristimo isti naziv. No, želimo napomenuti da pojedini hrvatski znanstvenici poistovjećivanje engleske sintagme *citizenship education* s *građanskim odgojem i obrazovanjem* smatraju spornim. Po njima se *citizenship education* odnosi na državljanski odgoj i obrazovanje, a *civil* i *civic education* na građanski odgoj i obrazovanje.

"Svatko ima pravo slobodno sudjelovati u kulturnom životu svoje zajednice, uživati u umjetnosti, pridonositi znanstvenom razvoju i koristiti njegove prednosti."

Opća deklaracija o ljudskim pravima, članak 27.

"Danas je najveće zlo
ravnodušnost. Znati, a ne
djelovati jedan je od oblika
odobravanja nepravde. Planet je
postao veoma malo mjesto. Sve
što se događa u drugim
državama pogađa i nas."

Elie Wiesel

Moralni odgoj/odgoj za vrijednosti

Moralni odgoj uobičajen je dio školskog kurikulumu u mnogim državama i često postavlja dva osnovna pitanja ljudskoj savjesti: koje bi vrijednosti takav odgoj trebao imati kao cilj svog poučavanja i kako možemo biti sigurni da te vrijednosti nisu povezane samo s našom zasebnom kulturom? Mnogi su zajednički problemi s kojima se susreću ljudi u ovom području odgoja i obrazovanja, a ljudska prava nude prikladne načine njihovog rješavanja. Ljudska prava se ne baziraju samo na vrijednostima uobičajenim za svaku veliku kulturu i religiju, već i na univerzalnim vrijednostima, na onima koje su priznate u gotovo svakoj državi svijeta. Nikoga se ne smije kritizirati jer poučava vrijednostima ljudskih prava!

Globalni odgoj i obrazovanje

Mnogi mladi razmišljaju o problemima globalizacije te smo ih i mi uključili kao zasebnu temu priručnika. Globalni odgoj i obrazovanje uobičajeno pokriva rad koji istražuje različite oblike postojanja i obrasce ponašanja diljem svijeta. Takav odgoj i obrazovanje važan je zato što promatra položaj pojedinca, ne samo unutar njegove zajednice, već i svijeta kao jedinstvene cjeline. On može potaknuti mnoga pitanja vezana za ljudska prava i pomoći ljudima shvatiti da se prava krše u raznim dijelovima svijeta. Globalni odgoj i obrazovanje omogućava mladima da procijene učinak svojih postupaka i prihvate svoje osobne odgovornosti.

Nevladina organizacija Ujedinjenih naroda, Institut za globalni odgoj i obrazovanje, osnovana je 1984. godine kao Sveučilište svjetskog mira. Institutu je cilj "pomoći stvoriti svijet u kojem su mir i dostatne zalihe hrane uobičajen način života, gdje postoji odgovornost za okoliš, gdje pobjeđuje socijalna pravda i gdje pojedinac postiže najviši stupanj samorazvitka unutar zajednice otvorene za suradnju."

Interkulturalni odgoj i obrazovanje

Postoji prirodna veza između globalnog odgoja i obrazovanja i interkulturalnog odgoja i obrazovanja, a odnosi se na način na koji međusobno surađujemo s drugim kulturama, društvima i socijalnim skupinama. Sva društva danas karakterizira porast multikulturalne i kulturne raznolikosti što čini sve više važnim priznavanje i poštivanje prava manjina. Time smo natjerani ponovno procijeniti stare koncepcije nacionalnih društava kao kulturološki homogenih entiteta: procesi europskih integracija, zajedno s povećanjem ekonomskih i socijalnih međuovisnosti raznih svjetskih regija, takve su koncepcije učinili zastarjelima. I u onim dijelovima svijeta gdje nema nikakvih oblika imigracije postoje sukobi. Uzrok tih sukoba najčešće je nedostatak razumijevanja između različitih načina života ili različitih naroda koji žive unutar jedne države. Sukobi u Sjevernoj Irskoj, bivšoj Jugoslaviji i području Kavkaza tužna su ilustracija problema nestalih zbog nesposobnosti za suživot i poštivanje drugih kultura.

Interkulturalni odgoj i obrazovanje je učinkovit način pristupa modernom fenomenu rasizma, rasne diskriminacije i nesnošljivosti.

Uprava za mlade i sport, posebice preko europskih centara za mlade i fondacija, uložila je mnogo truda u područje interkulturalnog odgoja i obrazovanja. Kampanja "Svi različiti - svi jednaki" protiv rasizma, ksenofobije, antisemitizma i netolerancije organizirana je s ciljem skretanja pažnje na porast rasističkog neprijateljstva i netolerancije prema manjinama. Kampanjom se željelo "zbližiti ljude i pridati veću važnost borbi protiv svih oblika netolerancije".

Svi različiti, ali ne i
ravnodušni!

Obrazovni paket "Svi različiti - svi jednaki" tiskan je da bi pomogao edukatorima i voditeljima mladih u njihovom pridruživanju kampanji. Paket određuje dva osnovna pravca u interkulturalnom odgoju:

- pomoći mladim ljudima da se osposobe prepoznati nejednakost, nepravdu, rasizam, stereotipe i predrasude;
- prenijeti im znanje i sposobnosti koje će im pomoći u suprotstavljanju tim pojavama i u pokušaju da ih promijene kad god se s njima suoče u društvu.

Ciljevima i principima interkulturalnog odgoja težili smo kroz razne načine interkulturalnog učenja - termin koji se češće koristi u neformalnom obrazovanju, posebice u radu s mladima u Europi.

"Interkulturalno obrazovanje predlaže procese koji će omogućiti otkriće uzajamnih odnosa i ukidanje granica."

Obrazovni paket "Svi različiti - svi jednaki"

Antirasistički odgoj i obrazovanje

Antirasistički odgoj i obrazovanje kreće od uvažavanja činjenice da živimo u multikulturalnom i demokratskom društvu u kojem svi građani imaju pravo na nepristranost i pravdu. Ipak, priznaje postojanje rasizma i rasističkih stavova u svim modernim društvima, te učinak koji rasizam može imati na učenike s crnom bojom kože - u smislu stjecanja negativnog iskustva u procesu obrazovanja i u smislu smanjenja povoljnih prilika u njihovom daljnjem životu. Antirasistički odgoj i obrazovanje pokušava suzbiti rasističko ponašanje, rječnik i djelovanje, individualno i institucionalno, te povisiti opću osviještenost o štetnim posljedicama rasizma u modernom društvu. Svrha mu je pomoći u stvaranju multirasnog i međuovisnog društva u kojem se poštivaju i zaštićuju sva građanska prava.

Odgoj i obrazovanje za razvoj

Odgoj i obrazovanje za razvoj uvelike je povezan s globalnim odgojem i obrazovanjem, no posebice naglašava treću generaciju prava: pravo na održivi razvoj, pravo na zdravi okoliš i pravo na mir. Velika važnost u ovom odgoju i obrazovanju pridaje se temi *interaktivnog* prožimanja različitih društava i metoda razvoja. To je razlog zašto smo u grafičkom prikazu ovaj odgoj i obrazovanje povezali s interkulturalnim odgojem i obrazovanjem. Dakle, odgoj i obrazovanje za razvoj holistički gleda na svijet kao na jednu međusobno povezanu cjelinu i usmjeren je prema budućnosti.

Britanska organizacija Društvo odgoja i obrazovanja za razvoj djeluje već desetak godina na ovom području rada. Ona odgoj i obrazovanje za razvoj definira kao cjeloživotno učenje koje:

- istražuje veze između ljudi koji žive u "razvijenim" državama Sjevera i u državama Juga "koji se razvija", omogućavajući ljudima da shvate vezu između njihovih vlastitih života i života svih drugih ljudi na svijetu;
- povećava razumijevanje ekonomskih, socijalnih, političkih i ekoloških sila koje oblikuju naše živote;
- razvija vještine, stavove i vrijednosti koje osposobljavaju ljude za zajednički rad u donošenju promjena i kontroliranju vlastitih života.

"Obrazovanje bi trebalo prođubiti primjeren intelektualni i emotivni razvoj pojedinca. Treba razviti osjećaj socijalne odgovornosti i solidarnosti s manje privilegiranim skupinama te predvoditi poštovanje principa jednakosti u svakodnevnom ponašanju."

Odgoj i obrazovanje za zaštitu okoliša

Potruga za oblicima održivog razvoja jedan je od osnovnih ciljeva odgoja i obrazovanja za razvoj i sasvim prirodno vodi k brizi za okoliš u budućnosti. S takvog stajališta, pitanja daljnjeg ekonomskog razvoja, posebice država u razvoju, treba uravnotežiti s njegovim posljedicama na čovječanstvo i svijet prirode kao jedne cjeline. Odgoj i obrazovanje za zaštitu okoliša želi

UNESCO-va preporuka o obrazovanju za međunarodno razumijevanje, suradnju i mir te o obrazovanju za ljudska prava i temeljne slobode

"Nema puta k miru. Mir je put."

M. K. Gandhi

ta pitanja približiti javnosti i potaknuti na bolju brigu i poštivanje svih prirodnih bogatstava svijeta.

Ono se može povezati s ljudskim pravima. Budući da opstanak čovječanstva ovisi o zdravom i održivom okolišu, brigom o pravima ljudi diljem svijeta i pravima budućih generacija postavljamo pitanja zaštite okoliša na prvo mjesto. Danas se čak govori o potrebi službenog priznanja statusa općeg ljudskog prava ovoj posebnoj vrsti prava na zdrav okoliš.

Odgoj i obrazovanje za mir

Prirodna svjetska bogatstva nisu jednoliko razmještena. Bila su, te će bez sumnje i u budućnosti biti uzrokom nasilnih sukoba između različitih pojedinaca i društava. Nažalost, postoje i mnogi drugi uzroci. Provođitelji odgoja i obrazovanja za mir zainteresirani su za istančani i manje pristran način raspodjele prirodnih bogatstava koji bi omogućio mirnije rješavanje nekih sukoba u svijetu, no oni će se u svom radu uglavnom fokusirati na same sukobe i posebice na njihove uzroke. Odgoj i obrazovanje za mir temelji se na pojmu mira koji znači nešto više od puke odsutnosti rata: mir možemo postići samo ako težimo pravdi i razumijevanju strukturalnih formi iskorištavanja i nepravde.

Vjerojatno ćemo neke ljude morati uvjeravati o potrebi odgoja i obrazovanja za mir - zbog boljeg razumijevanja sukoba, zbog stjecanja poštovanja između naroda koje smanjuje mogućnost nasilnog sukoba i zbog vještina kojima potencijalno opasne situacije možemo preoblikovati u mirne. Sve je to svijetu potrebno: prirodno pravo svakoga na život i istinsko poštovanje svih ljudi, uključujući čak i one među nama koji su griješili. Odgoj i obrazovanje za toleranciju, interkulturalni odgoj i obrazovanje i, kao najvažnije, odgoj i obrazovanje koje se temelji na nerazdvojivoj i univerzalnoj prirodi osnovnih ljudskih prava, moraju biti važan pravac prema tom cilju.

Razdoblje od 2001. do 2010. godine proglašeno je Međunarodnim desetljećem kulture mira i nenasilja za djecu svijeta (UN Doc A/ RES/53/25). Pri Međunarodnoj udruzi za mirovna istraživanja koja je osnovana uz potporu UNESCO-a postoji i Komisija odgoja i obrazovanja za mir koja zbližava sve one koji rade na promociji kulture mira.

Odgoj i obrazovanje za vladavinu prava

Od svih područja odgoja i obrazovanja o kojima smo dosad raspravljali, ovo je najviše formalno, no odgoj i obrazovanje za vladavinu prava ne uključuje samo učenje o postojećim zakonima, već i povijest prava i nastanak temeljnih principa pravde koji su navedeni u međunarodnim sporazumima o ljudskim pravima.

Odgoj i obrazovanje za vladavinu prava i ljudska prava možemo povezati na dvije razine: na prvoj - po specifičnim "legalnim" pravima koja štite pojedince protiv nepoštenog suđenja, a na drugoj - na razini međunarodnog prava. Postoje legitimne institucije koje štite ljudska prava kao što su institucije UN-a, Europski sud za ljudska prava i druge regionalne strukture, no mi se moramo o njima informirati i koristiti ih kako bi one imale učinka. One nam se neće same ponuditi.

Uporaba KOMPASA diljem Europe

Što je i gdje je Europa?

Povjesničari će nas podsjetiti da se za vrijeme antičke Grčke, naziv "Europa" vjerojatno odnosio na današnji Balkan. Danas je Europa mnogo veća, no i ništa jednostavnija za definiranje.

U političkom smislu Europa zauzima površinu veću od 10 milijuna km² te se proteže na geografsko područje Azije. Klima je različita, od suptropske u ponekim južnim područjima do polarne u sjevernim. U Europi postoji više od dvjesto živućih jezika, a dom je govornika još većeg broja jezika. Obuhvaća pedesetak država čiju populaciju čini približno 800 milijuna ljudi.

Unutar granica Europe susrest ćete se sa svim većim religijama. Europu smatramo kolijevkom demokracije, a u isto vrijeme je povezujemo s nekim od najgorih oblika fašizma i totalitarizma koji su se ikad dogodili na svijetu. Povijest Europe obilježena je holokaustom, kolonijalizmom i ropstvom, a danas je ona mjesto velikih količina nuklearnog oružja dostatnog za uništenje života na Zemlji, no s druge strane u njoj se svake godine dodjeljuje Nobelova nagrada za mir. Ona je također osnivač stalnog suda za ljudska prava koji je priznat u cijelom svijetu.

Države Europe

Danas neke od država koje čine Europu nisu starije od 10 godina, dok se granice nekih nisu mijenjale stoljećima. Poneke se državne granice i danas mijenjaju zbog sukoba sa susjednim državama. Tako u Europi ima i onih naroda koji su svakodnevno suočeni s nasiljem i sukobima, kao i onih koji na istom kontinentu žive u uvjetima mira, sigurnosti i blagostanja.

? Što državu čini "europskom"?

U svakoj europskoj državi ima milijunaša i milijuna ljudi koji žive u siromaštvu. Postoje raznolikosti unutar i između europskih država. Radeći kao učitelj u jednom dijelu Europe, možete biti plaćeni za jedan dan više nego što će vaše kolege u drugim njenim dijelovima biti plaćeni za cijeli mjesec. Radeći kao učitelj u nekoj drugoj regiji, možda uopće nećete biti plaćeni, mjesecima unedogled.

Europa je uistinu šarolik kontinent.

Jedna Europa? Dvije Europe...?

Možemo li, da bismo pojednostavili stvari, reći da postoji Istočna i Zapadna Europa? Sjeverna i Južna? A što je sa Središnjom Europom?

Možemo li je podijeliti na kršćansku i muslimansku Europu?

Ili na bogatu i siromašnu...zaraćenu Europu i mirnodopsku Europu ...demokratsku i zahvaćenu totalitarizmom...ljevičarsku i desničarsku Europu, amerikaniziranu i sovjetiziranu Europu?

? Kojoj "vrsti" Europe vi pripadate? Jeste li njezin "tipičan" pripadnik?

Ako vam se ijedna od ovih podjela učinila točnom ili mislite da bar pomaže u prepoznavanju posebnih potreba različitih strana unutar podjele, razmislite kako se neke od dolje navedenih skupina mogu "svrstati" u te kategorije. Mogu li se njihove potrebe podudarati s potrebama koje stereotipno pridružujemo državi ili dijelu Europe u kojem žive?

Kojoj "vrsti" Europe pripadaju ove skupine?

- Poslovni ljudi na Balkanu
- Bengalske zajednice u istočnom Londonu
- Ljudi izloženi terorističkim napadima u pokrajini Baskiji (Španjolska) ili Sjevernoj Irskoj
- Poljodjelci u Španjolskoj, Italiji, Rumunjskoj i Gruziji čiji rad ovisi o klimi
- Romski narodi u Mađarskoj, Slovačkoj, Grčkoj ili Francuskoj
- Islamofobi ili antisemitisti u Njemačkoj, Rusiji, Litvi, Švedskoj, Poljskoj i svakoj drugoj državi u Europi
- Ribarske zajednice u Škotskoj, Norveškoj, Hrvatskoj ili Estoniji
- Radnici imigranti u Belgiji ili Finskoj
- Izbjeglice ili azilanti u Ukrajini ili Poljskoj
- Muslimani, političari, aktivisti za ljudska prava, učitelji, voditelji mladih, niski ljudi, ćelavi muškarci, žene s djecom ili bez njih

Ovakvi primjeri nam pokazuju da nijedna predložena podjela nije strogo definirana niti se njom može prikladno opisati višestruka priroda svake pojedinačne države, zajednice i, dakako, pojedinca. Ima nekih potreba koje su zajedničke svim europskim državama, ali jednako tako i različitih potreba unutar svake manje zajednice, u svakoj pojedinačnoj državi. Europa i svaka država koja je čini zaseban je svijet kulturnih i socijalnih raznolikosti.

Knjiga za Europu?

Dakle, zašto smo napravili jedan priručnik za cijelu Europu? Može li on zadovoljiti potrebe svih naroda na ovom bogatom i šarolikom kontinentu?

Ovaj će dio odgovoriti na neka pitanja i pokazati načine na koje smo pristupili poteškoćama s kojima smo se suočili. Pomoći će shvatiti zašto smo mislili da je takav zadatak ne samo realan, već i potreban. Napokon, u Europi postoje mnoge raznolike kulture koje, unatoč tome, imaju mnogo dodirnih točaka. Pronaći te dodirne točke i tako razumjeti međusobne razlike može biti jednako važan zadatak kao što je i zadatak očuvanja naših vrlo zasebnih identiteta.

? Jeste li imali prilike susresti se s drugim skupinama mladih iz raznih dijelova Europe? Što vam je bilo zajedničko?

Ljudska prava kao zajednički faktor

Ideja ljudskih prava leži na povijesnim i ideološkim temeljima Vijeća Europe i samo je jedna od dodirnih točaka svim državama u Europi. Ona nije ekskluzivno pravo samo Europe, ali zasigurno je jedan od najvažnijih sjedinjujućih i izjednačujućih faktora, a sve će više to i biti, zbog stalnog povećanja broja članica Vijeća Europe.

Svaka država koja je pristupila u članstvo, obvezala se poštivati temeljna ljudska prava i slobode utvrđene Europskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, što

"... prvo su došli po komuniste; nisam progovorio jer nisam komunist. Tada su došli po Židove; nisam progovorio jer nisam Židov. Tada su došli po radnike, članove sindikata; nisam sindikalist. Poslije su došli po katolike; nisam ništa rekao jer sam protestant. Na kraju su došli i po mene, a nije bilo nikog drugog da progovori."

Pastor Martin Niemöller

za obične građane europskih država znači da ta prva i slobode, do određene granice, štiti cijela zajednica europskih država.

Iako postoji Europski sud za ljudska prava, ljudska prava mogu biti stvarna i pouzdana samo ako se svatko osobno uključi u njihovo aktivno poštivanje. Građani se moraju upoznati s ljudskim pravima, trebaju biti sposobni braniti ih kada se ne poštivaju i sami ih poštivati u svakodnevnom životu. To je zadatak odgoja i obrazovanja i to za cijelu Europu.

Nepravda učinjena bilo gdje, prijetnja je pravdi posvuda.

Martin Luther King

Građani svijeta

Važno je znati obraniti i zaštititi svoja prava, no tu nije kraj cijeloj priči. U priručniku smo krenuli sa stajališta da je zaštita ljudskih prava globalni imperativ i da mladi Europe, kao građani svijeta, to moraju uvidjeti ako želimo da se ljudska prava poštuju, ne samo u dijelu svijeta u kojem živimo, već na cijeloj Zemlji.

Naravno, svaka država u Europi ima obvezu poraditi na boljoj zaštiti ljudskih prava svojih građana. Nema države u kojoj se nikad nisu kršila ljudska prava, no odgoj i obrazovanje za ljudska prava nije samo učenje o vlastitim pravima, već i o pravima drugih ljudi. Tako je jedan od zadataka priručnika promovirati bolju osviještenost o ljudskim pravima kako bi mladi (u Europi) mogli poboljšati uvjete za ostvarivanje svojih neposrednih prava, dok je drugi - zainteresirati ih za status ljudskih prava na svjetskoj razini te ih potaknuti na razmišljanje o stvarnim i mogućim posljedicama vlastitog ponašanja.

Mladi u cijelom svijetu, a posebice u Europi, često su se velikodušno zalagali za dobrobit ljudskih prava; odgoja i obrazovanja za ljudska prava. U vremenima fašizma i totalitarizma upravo su mladi i studenti bili na čelu protesta i demonstracija protiv represije. Udruge i organizacije za mlade oduvijek su imale presudnu ulogu u zbližavanju mladih Europljana i u poticanju da se zauzmu za svoja prava. Međunarodne nevladine organizacije za mlade oduvijek su svojim radom stvarale veze i gradile međusobnu solidarnost između mladih - i u Europi i izvan nje. Takav se rad temelji na idealima solidarnosti, suradnje, mira i ljudskih prava.

Vrijeme je da ova iskustva i rad proširimo na sve mlade u Europi te da naučimo cijeniti ljudska prava, kako na ovom kontinentu, tako i drugdje. Treba shvatiti da svojim djelovanjem možemo pomoći u zaštiti ljudskih prava cijelog čovječanstva. To je, također, zadatak za cijelu Europu.

Europski san

Nitko ne želi da različite države Europe i razne europske kulture izgube svoje zasebne identitete. Prilikom stvaranja priručnika bili smo motivirani činjenicom da nijednoj kulturi u Europi ili u svijetu nije svojstvena suprotstavljenost kulturi ljudskih prava te da bi zbog njezina procvata trpjela štetne promjene. Vrijednosti kulture ljudskih prava već postoje u zasebnim kulturama svih država pa bi se one mogle samo obogatiti ukoliko bi se radilo na jačanju kulture ljudskih prava (i to tako da svatko dobije mogućnost za pozitivan doprinos).

Nadali smo se da će zajednički interesi i naponi pridonijeti zbližavanju mladih ljudi na kontinentu koji dijelimo, da će im pomoći da jedni druge dožive kao ravnopravne, s kojima dijele zajednički život i s kojima su zajednički odgovorni za budućnost kontinenta; možda bi se u zaštiti prava žena Sibir mogao povezati s Portugalom; možda bi mladi iz Albanije i Luksemburga mogli napraviti zajedničku internetsku stranicu o iskorištavanju dječje radne snage; ili bi možda škole s Malte i iz Danske mogle istovremeno organizirati ulični prosvjed zbog sve većeg nasilja među vršnjacima u školama.

"Ustrajnost prevladava nasilje; mnoge stvari ne možemo svladati kada su združene, no kada ih se rastavi na male dijelove, slome se."

Plutarh

Mladi su zainteresirani, oni mogu biti predvodnici. Mogu opovrgnuti tvrdnje koje kažu da su mladi individualisti koji se ne osvrću na interese zajednice i da su nezainteresirani - baš kao što su to bivše generacije činile stoljećima, oni mogu onima koji misle da nema drugog načina pokazati da nisu u pravu te uložiti svu snagu u mirnu borbu za ljudska prava diljem svijeta. Mladi ne predstavljaju samo ciljnu skupinu ovog priručnika: oni su njegova glavna nada i glavni izvor.

Rad s mladima i zastupanje mladih

Iako se aktivnosti u priručniku oblikovane da bi bile primjerene za korištenje u formalnim obrazovnim okvirima, namjera nam je bila napisati priručnik koji će prvenstveno koristiti voditelji mladih izvan tih okvira. Naravno da se priroda i opsežnost takvog posla može razlikovati od države do države. Ipak, predlaganjem različitih vrsta metoda i istraživanjem raznih tema željeli smo obuhvatiti potrebe različitih skupina i organizacija mladih u svakoj europskoj državi. Smatramo da će velik broj raznih aktivnosti u priručniku biti koristan ne samo za one koji rade u formalnim okvirima rada, već i za sve one koji rade s mladima u izvanškolskim aktivnostima, izviđačkim i crkvenim organizacijama, sveučilišnim klubovima, klubovima koji promoviraju i štite različita ljudska prava.

Rad s mladima je usmjeren na njihov osobni i društveni razvoj, pa se stoga u velikoj većini aktivnosti više posvećuje pažnja tom obliku njihova razvoja negoli cilju tradicionalnog odgoja i obrazovanja - povećanju razine znanja. Bilo nam je važno odabrati aktivnosti koje će zainteresirati mlade te im omogućiti učenje iz iskustva kako bi stekli osjećaj poštivanja ljudskih prava. Posebice nam je bilo važno zainteresirati one mlade koji ne reaguju na takve pokušaje u formalnom obrazovnom sustavu.

Primjenjujete li učenje iz iskustva u svom radu?

U obrazovnim okvirima i institucijama u kojima se metode učenja više baziraju na znanju nego na iskustvu i vještinama, takav će pristup biti manje poznat. Zato smo opisali korisne početne točke i dali bitne informacije o obrazovnim pristupima u ovom priručniku (pogledajte poglavlje "Kako koristiti KOMPAS?"). To smatramo važnim jer želimo da priručnik bude dostupan ne samo mladima diljem Europe, već i učiteljima i voditeljima za rad u skupinama koji možda nisu upoznati s određenim metodama rada.

Skromno smo se nadali da će KOMPAS premostiti metodički jaz između formalnog i neformalnog obrazovanja. U oba slučaja bitno je pridobiti pažnju mladih, pogotovo na području ljudskih prava gdje su aktivno uključivanje i sudjelovanje osnovica za rad. Zbog njihove sveobuhvatne prirode, sve bi aktivnosti u priručniku trebale na zanimljiv i privlačan način mladima približiti osnovne probleme ljudskih prava u bilo kojem okružju.

Kako uključujete mlade u aktivnosti koje provodite?

Pokušali smo dati priliku mladima da se svojim pozitivnim stavovima uključe u razradu problema koji ih zanimaju pa smo u priručnik uključili i poglavlje *Djelovanje*. U skladu s tim, vrijedno je napomenuti kako se većina aktivnosti u ovom poglavlju ne odnosi isključivo na aktivizam u području ljudskih prava, već su to uobičajene aktivnosti za mlade koje se već provode i u drugim područjima u kojima oni rado sudjeluju.

Konvencija o pravima djeteta

Sve su europske države potpisale i ratificirale UN-ovu Konvenciju o pravima djeteta te se tako obvezale na njezino poštivanje i redovno izvještavanje o postignutom napretku u potpunom poštivanju dječjih prava. Konvencija je za ovaj priručnik važna djelomično i zbog dobi ciljne skupine, iako je priručnik namijenjen i osobama iznad 18 godina, što je gornja dobna granica osoba na koje se odnose sadržaji Konvencije.

Konvenciju moramo spomenuti i zbog metodologije priručnika. Ideja da mladi imaju pravo na izražavanje vlastitih stavova te da ih se mora uzeti u obzir u svim pitanjima koja se na njih odnose, njezina je osnovica i sastavni dio nekolicine članaka (posebice 3. i 11. članka). Ta je ideja doživjela različit stupanj realizacije u različitim državama Europe: u nekim državama uistinu postoje mogućnosti da mladi ljudi sudjeluju u donošenju odluka koje se odnose izravno na njih, u nekima je ta ideja još u razvoju.

Postoji li primjerak Konvencije o pravima djeteta u vašoj školi ili organizaciji?

Očito je da će mogućnosti koje mladi trenutno imaju donekle odrediti stupanj do kojeg mogu utjecati na odluke, te da će poslužiti kao savjet koje akcije poduzeti, a koje ne. Glavni cilj, međutim, jednak je u svakom dijelu Europe - ponašati se prema mladim ljudima kao prema ljudima, vrijednim istinskog poštovanja i u tom smislu jednakima s ostalima, starijim članovima društva.

Proces nastanka ovog priručnika

Zadatak osmeročlane Radne skupine KOMPASA bio je pronaći izvorne materijale i oblikovati aktivnosti. Kao što je to često slučaj, skupina je prošla kroz određenu vrstu provjere tijekom faze nastanka, što je predstavljalo izazov - ako ni zbog čega drugog - onda zbog rokova koji su bili veoma kratki. Zbog osiguravanja potpune suradnje u izmjeni različitih iskustava, svaki dio priručnika provjeravalo je i odobravalo još dvoje autora. Isto tako je na svakoj temi ili poglavlju radilo bar dvoje autora.

Radna skupina je u svojoj raznolikosti predstavljala "Europu u malom" zbog raznih krajeva iz kojih su dolazili autori: iz Sjeverne, Južne, Istočne i Zapadne Europe (i iz Središnje). Naše povijesti, tradicije, jezici, načini odijevanja i glazbeni ukus bili su uzroci naših slaganja i neslaganja. Ponekad smo željeli različite stvari, ili smo ih ponekad željeli učiniti na nešto drukčiji način - jer je svatko od nas bolje od ostalih poznao potrebe države iz koje dolazi.

Ipak, nitko od nas nije znao potrebe svih ljudi, čak ni u svojoj državi, što pokazuje da smo svi bili potrebni pa i u tom broju nedovoljni.

Jedan je od članova Savjetodavne skupine, koji živi u bivšoj komunističkoj državi, napomenuo, odmah na početku, da su države Zapadne Europe zabrinute za prava manjina; dok se države u njihovom dijelu Europe bave pravima većine. Neki su od nas negodovali smatrajući da se niti jedan od ovih stereotipa ne može primijeniti na "njihov dio Europe". Drugi su smatrali da je to samo još jedna od generalizacija koja vjerojatno sadrži i element istine. Sve smo to pokušali uzeti u obzir, no svatko je od nas to mogao izreći na drukčiji način: "Ljudi u Južnoj Europi/u Europi s većinskim dijelom stanovnika koji su Muslimani/u ruralnim krajevima/u glavnim gradovima/u ratom razorenoj Europi...zabrinuti su..."

Ta napomena nas je podsjetila da, unatoč zajedničkim ciljevima, razlike u našim kulturama

"Mladi nisu samo budućnost... mi smo sadašnjost."

Jedna od izjava mladih na Euroazijskim konzultacijama koje su prethodile Posebnoj zasjedanju o dječjim pravima, Budimpešta 2001.

nisu ništa manje važne od razlika između nas, njihovih predstavnika. Proces smo završili s istom nadom da problemi koje smo mi obrađivali zabrinjavaju ili bi trebali zabrinjavati i druge, bez obzira gdje žive, zato što su to uistinu problemi na svjetskoj razini. Proces smo završili ne znajući u kojoj smo mjeri uspjeli cijelu Europu primjereno obuhvatiti. Napokon, obuhvatiti cijelu Europu jednim priručnikom bio bi nemoguć zadatak.

Korištenje priručnika u različitim kulturama i na raznim jezicima

Dva su se središnja problema pojavila u oblikovanju priručnika za tako velik broj korisnika. Prvi je problem općenitost tema, tj. postojala je sumnja da određene skupine neće u aktivnostima prepoznati svoje specifične probleme. Drugi, da će se aktivnosti, sasvim suprotno, previše doticati specifičnih problema koji nisu podjednako važni u svim društvima ili će se odnositi na probleme koji su preosjetljivi da bi se na njima radilo.

Problemi obuhvaćeni priručnikom zasigurno su važni i izravno se tiču svih ljudi, bez obzira na njihov geografski smještaj. Možda će ipak načini na koji se neki od problema predstavljaju ili načini na koje se neke aktivnosti provode biti manje prikladni za određene skupine i voditelje. Uloga se voditelja skupine u takvim slučajevima ne svodi samo na slijepo pridržavanje uputa ili na doslovno provođenje aktivnosti, već na poboljšanje i prilagodbu aktivnosti određenom kontekstu. Opće smjernice navedene dolje mogle bi pomoći u prilagođavanju aktivnosti specifičnim okolnostima.

Priručnik bismo trebali prihvatiti kao početnu točku, živo odgojno i obrazovno sredstvo, otvoreno za ideje, prilagodbu i prijedloge za poboljšanje.

Smjernice za prilagodbu:

- Kada su određeni problemi sporni ili kada mogu izazvati otpor čelnih ljudi u društvu u kojem živite, obradite taj problem smještajući ga u okvir nekog drugog društva ili povijesnog naslijeđa, a da ga izravno ne uspoređujete s trenutnim stanjem u vašem društvu. Suprotno tome, ako je tema sporna i može izazvati podijeljena mišljenja, možete tu činjenicu čak iskoristiti u radu: potaknite sudionike da istraže različita stajališta ili zatražite nekoga da izrazi mišljenje, stajališta manjine.
- Ako aktivnosti provodite u okviru formalnog obrazovnog sustava, gdje je satnica strogo određena, a sadržaj je najvažniji, vjerojatno ćete više koristiti temeljne informacije ili informacije koje ćete vi i vaši učenici pronaći. Neke ćete aktivnosti možda prekidati (na primjer, provoditi ih u dva dana).
- Ako nemate dovoljno mogućnosti da odgoj i obrazovanje za ljudska prava uvrstite u nastavni plan i program svoga predmeta, postoji mnogo načina da se neke od aktivnosti iskoriste u okviru nekih drugih predmeta, na primjer, u nastavi geografije, povijesti, građanskog prava, etike, politike i gospodarstva itd. U skladu s tim, možete ih i prilagoditi.
- Ako mladi s kojima radite smatraju da određena pitanja nisu od presudne važnosti ili se ne odnose na njihovu neposrednu situaciju, zamolite ih da razmisle upravo o tome; na koji bi način takav problem mogao utjecati i na njihov život. Sve teme u priručniku izravno se tiču svih mladih!
- Uvidjet ćete da neke aktivnosti sadrže informacije posebice važne za skupinu s kojom

radite ili društvo u kojem živite, a za neke ćete zaključiti da trebaju imati bolji pristup u provođenju. Budite prilagodljivi: dopustite sudionicima da daju prijedloge, produžite ili skratite vrijeme trajanja, ako je moguće - pronađite još dodatnih informacija te iskoristite prijedloge za nastavak rada ako je skupina posebice zainteresirana za temu. Ponekad ćete morati nadopuniti ponuđene informacije ili ih prilagoditi svojem kontekstu.

- Sami procijenite moguće nedostatke uključivanja mladih u određene oblike javnog djelovanja, kao što su npr. napete socijalne i političke okolnosti.
- Kad god je to moguće, upoznajte mlade s poteškoćama na koje nailazite. Cijenit će priliku da izraze svoje mišljenje i bolje će shvatiti zabrane i ograničenja na koje ste naišli. Vjerujte im!

Kako koristiti KOMPAS?

Mnogo je različitih načina poučavanja i učenja o ljudskim pravima. Vaš će pristup temi ovisiti o tome radite li u formalnom ili neformalnom obrazovnom području, o političkim, socijalnim i ekonomskim uvjetima u vašoj državi, životnoj dobi mladih i o njihovom interesu i motivaciji za učenje o ljudskim pravima. Isto tako ovisit će o vašem radnom iskustvu u području ljudskih prava, vašem stavu i odnosu prema ciljnoj skupini, te o vašem "stilu poučavanja".

Možda ste trener, učitelj ili mentor u obrazovanju odraslih, voditelj radionica, ili član crkvene skupine za raspravu, ili mlada osoba kojoj je stalo do ljudskih prava. Tko god da ste i gdje god da radite, vjerujemo da ćete pronaći nešto i za sebe u ovom priručniku, bez obzira na vaše voditeljske vještine ili prijašnje znanje o ljudskim pravima.

U ovom ćemo poglavlju objasniti što podrazumijevamo pod sudjelovanjem, suradnjom i učenjem iz iskustva i zašto koristimo ove obrazovne pristupe. Uputit ćemo vas kako možete koristiti aktivnosti u formalnim i neformalnim obrazovnim okvirima i pokušat ćemo odgovoriti na često postavljana pitanja. U odlomku koji se odnosi na smjernice za vođenje opisujemo aktivnosti te kako ih odabrati. Tu možete naći i upute za raspravu i rad u skupini te za vođenje aktivnosti, uključujući završnu raspravu i vrednovanje.

KOMPAS je prilagodljiv. Promocija je ljudskih prava trajan i kreativan proces čiji ste vi, kao korisnik ove knjige, integralni dio. Nadamo se da ćete predložene ideje iskoristiti i razviti tako da odgovaraju vašim potrebama i potrebama mladih s kojima radite. Nadamo da ćete nas izvijestiti o iskustvima i o svemu što ste naučili kako bismo sve to mogli uvrstiti u sljedeće izdanje priručnika. Na 417. stranici naći ćete povratni obrazac.

Kako raditi s priručnikom?

Predlažemo da prvo ukratko pročete cijeli priručnik kako biste dobili predodžbu njegovoga sadržaja. Nema posebno određene početne točke; namjera nam je bila da izaberete dijelove koji će vam najviše koristiti.

U drugom ćete poglavlju pronaći četrdeset i devet aktivnosti različite razine složenosti, za istraživanje općih tema i ljudskih prava. One su alat za rad s mladima. Četvrto i peto poglavlje sadrži pomoćni materijal. Tu ćete naći temeljne informacije o općim temama, definicije ljudskih prava i informacije o njihovom razvoju ljudskih prava, sažetke glavnih deklaracija i konvencija o ljudskim pravima, podatke o izvornim informacijama i popis bibliografskih jedinica.

Priručnik bi trebao ponuditi dovoljno materijala za početak rada u odgoju i obrazovanju mladih za ljudska prava. Važno je znati da ne morate biti "stručnjak" za ljudska prava kako biste započeli s radom, dovoljno je to što ste zainteresirani. Ne morate biti ni kvalificirani učitelj niti trener, no - morate shvatiti naš obrazovni pristup kako biste ostvarili najbolji učinak provedbom aktivnosti.

Obrazovni pristupi

Važno je da shvatite obrazovne pristupe koje smo koristili prije nego što počnete provoditi aktivnosti. Odgoj i obrazovanje za ljudska prava odgoj je i obrazovanje za promjenu kako za osobnu tako i za društvenu; osposobljava mlade da postanu aktivni građani koji sudjeluju u svojim zajednicama na promociji i zaštiti ljudskih prava. Cilj nam je obrazovni proces koji širi znanje, razvija vještine, vrijednosti i stavove, te koji:

- kreće od znanja koje mladi već imaju, od njihovih mišljenja, iskustava te im, polazeći od toga, omogućava da istraže i zajednički steknu nove ideje i iskustva;
- potiče mlade da sudjeluju u raspravama te da, koliko god je to moguće, uče jedni od drugih;
- potiče mlade da upotrijebe svoje znanje u poduzimanju jednostavnih i učinkovitih akcija kojima pokazuju neodobravanje nepravde, nejednakosti i kršenja ljudskih prava.

Znanje, vještine i stavovi osobe koja je upućena u ljudska prava opisana su na 19. stranici. Tim sposobnostima ne može se poučavati, posebice vrijednostima i vještini komunikacije, kritičkom razmišljanju, zastupanju drugih, toleranciji i poštovanju; one se uče kroz iskustvo. Iz tog razloga, aktivnosti u priručniku promiču suradnju, sudjelovanje i učenje kroz iskustvo. Želimo potaknuti mlade ljude da misle, osjećaju i djeluju, da upotrijebe glavu, srce i ruke. Znati o ljudskim pravima je važno, ali ne i dovoljno. Važno je da mladi ljudi bolje shvate da ljudska prava proizlaze iz ljudskih potreba te zašto ih je potrebno zaštititi. Primjerice, mladi koji nisu u izravnom doticaju s rasnom diskriminacijom pomisliće da ih se taj problem ne tiče. S gledišta ljudskih prava takav stav nije prihvatljiv; svugdje, na svakom smo mjestu odgovorni štititi ljudska prava drugih.

Nevažno je raspravljate li o pravu na život ili pravu na slobodu izražavanja; ljudska se prava odnose na demokratske vrijednosti, poštovanje i toleranciju. Sve su to vještine i stavovi koji se mogu učinkovito naučiti samo u okruženju i kroz proces koji promiče upravo te vrijednosti. Na to trebamo staviti naglasak.

Suradničko učenje

Suradnja je zajednički rad na postizanju zajedničkih ciljeva. U suradničkom učenju ljudi zajedno rade na rezultatima od kojih će imati koristi i oni sami i svi ostali članovi skupine.

Suradničko učenje promovira veću učinkovitost i bolje rezultate; pažljivije, predanije odnose i odnose koji pružaju veću podršku; bolje psihičko zdravlje, socijalne sposobnosti i samopoštovanje. Ono je u potpunoj suprotnosti s učenjem koje neguje natjecateljski duh. Natjecateljsko učenje promovira vlastite interese, nepoštivanje drugih i aroganciju pobjednika koji radi protiv ostalih kako bi postigao cilj koji može ostvariti jedna osoba ili samo njih nekoliko, dok ostatak tj. gubitnici najčešće gube motivaciju i samopoštovanje.

Bitne su komponente suradnje pozitivna međuovisnost, sučeljavanje licem-u-lice, individualna i skupna odgovornost, te vještine rada s ljudima. Najbolji je način promoviranja suradničkog učenja rad u skupini.

Sudjelovanje

U obrazovanju za ljudska prava sudjelovanje znači da mladi sami odlučuju što će i kako će učiti o ljudskim pravima. Kroz sudjelovanje mladi razvijaju razne sposobnosti, uključujući sposobnost donošenja odluka, aktivnog slušanja, suosjećanja i poštovanja drugih, preuzimanja odgovornosti za vlastite odluke i djela. Uloga učitelja ili trenera, odnosno voditelja, je da

• Nije stvar samo u tome što radiš, već kako to radiš.
• Tako se postižu rezultati.

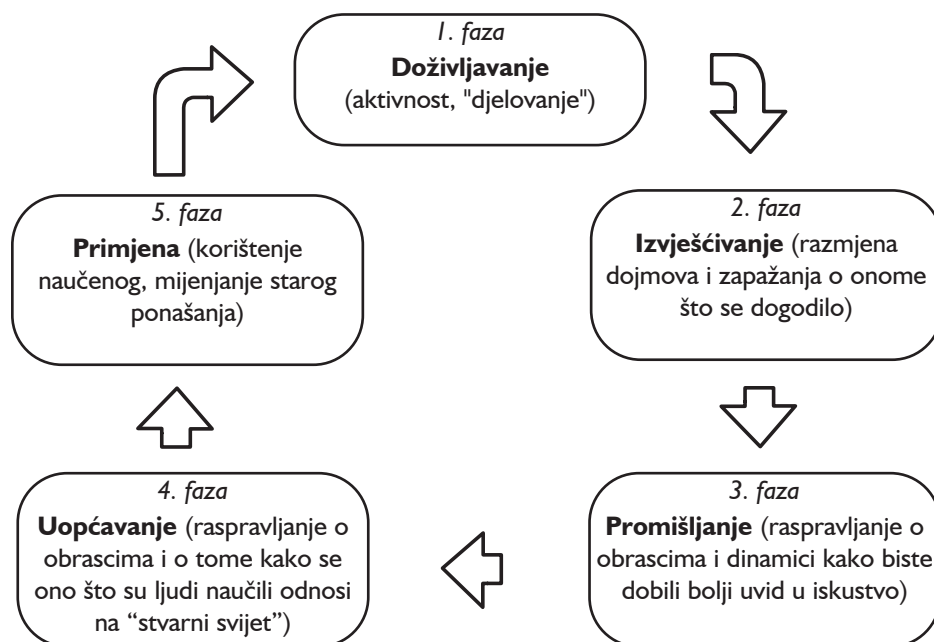
• pomogne ili olakša mladima sudjelovanje u procesu učenja. Školska satnica ili kurikulum može ograničavati do koje mjere se to može postići, stoga ćete možda morati prilagoditi aktivnosti nastavnom planu i programu.

• Sve aktivnosti u priručniku zahtijevaju suradnju. Ne možete samo sjediti i promatrati, morate se uključiti i biti aktivni. Za metodologiju korištenu u priručniku uvelike je zaslužan Augusto Boal te drugi začetnici neformalnog obrazovanja.

• Jedan je od najvažnijih zadataka odgoja i obrazovanja za ljudska prava pronaći prostor u kojem mladi ljudi mogu aktivno sudjelovati i utjecati na oblik i rezultat aktivnosti. Po svojoj definiciji odgoj i obrazovanje za ljudska prava ne može se nametati; svakomu tko radi s mladima - voditelju, učitelju i treneru zadatak je da pronađe prostor, vrijeme i prilike za sudjelovanje.

• Iskustveno učenje

• U odgoju i obrazovanju za ljudska prava, kao i u odgoju i obrazovanju za razvoj, odgoju i obrazovanju za mir, građanskom odgoju i obrazovanju koristi se metodologija iskustvenog učenja koje se zasniva na ciklusu učenja od pet faza:

• U petoj se fazi istražuju praktične aktivnosti koje se mogu odnositi/primijeniti na temu o kojoj ste raspravljali. Važno je da ljudi dobiju priliku da se uključe. Ovo nije samo logičan rezultat procesa učenja, već i bitno sredstvo ojačavanja novog znanja, vještina i stavova što predstavlja osnovu za novi ciklus učenja.

• Aktivnosti kao alat za iskustveno učenje

• Svaki put kada provodite neku od aktivnosti, trebali biste imati na umu ovaj ciklus.

• Aktivnosti zahtijevaju sudjelovanje i uključivanje kako bi ljudi s kojima ih provodite stekli iskustvo ne samo koristeći glavu, već i srce i ruke. Takve aktivnosti ponekad zovemo "igrama" zato što su zabavne i ljudi sudjeluju u njima s oduševljenjem. Vi, međutim, morate imati na

umu da aktivnosti ili igre ne provodite samo iz zabave, već da su to sredstva pomoću kojih možete postići ciljeve odgoja i obrazovanja.

Aktivnost ne treba samo "provesti" (prva faza ciklusa učenja). Bitno je popratiti aktivnost osvrtnom i vrednovanjem kako biste dali priliku mladima da razmisle o svemu što se dogodilo (druga faza), da procijene stečeno iskustvo (treća i četvrta faza) i odluče što dalje (peta faza). Tako ponovo dolazite do prve faze sljedećeg odgojno-obrazovnog procesa.

U školskim okvirima rada, aktivnosti mogu pomoći da se uklone umjetne granice između pojedinih predmeta, te ponuditi načine na koje se mogu povezati predmeti i područja zanimanja kako bi pristup problemu bio cjelovitiji. U neformalnim okvirima rada, aktivnosti mogu pobuditi zanimanje za probleme, a budući da promiču učenje na "neškolski" način, često su uistinu prihvatljivije mladim ljudima.

Aktivnosti pomažu mladima:

- *da budu motivirani* za učenje jer su zabavne;
- *da razviju znanje*, vještine, stavove i vrijednosti. Igre su izvrsna prilika za to jer pružaju mogućnost mladima da eksperimentiraju s novim načinom ponašanja te da čine greške ne trpeći posljedice koje bi nastale činjenjem sličnih grešaka u stvarnom životu;
- *da se promijene*. Preko aktivnosti možemo prenijeti poruku da svatko može promijeniti sebe ili promijeniti svoje odnose s drugima;
- *da se uključe*. Aktivnosti potiču manje dominantne članove skupine koji rjeđe dolaze do izražaja;
- *da preuzmu odgovornost*. Članovi doprinose radu svojim iskustvom i vještinama, svaka skupina koristi aktivnost na svojoj razini i na način koji joj odgovara;
- *da osnaže samouvjerenost i sposobnost oslanjanja na samog sebe*. Aktivnosti su oblikovane tako da smanje ovisnost o voditelju kao osobi koja "zna sve". Sudionici moraju sami preuzeti odgovornost za svoj dio aktivnosti;
- *da se solidariziraju s ostalima*. Aktivnosti potiču cjelovitost skupine, poistovjećivanje sa skupinom i solidarnost.

Aktivnosti pružaju okvir i priliku za stjecanje iskustva u skupini koje vam omogućava da djelujete unutar svojih vlastitih sposobnosti i iskustva i sposobnosti i iskustava mladih s kojima radite. Kada se dobro provodu, aktivnosti mogu biti učinkovita metoda učenja unutar zadanog okvira.

Vođenje

U priručniku koristimo naziv "voditelj" za osobe koje pripremaju, prezentiraju i koordiniraju aktivnostima. Voditelj pomaže ljudima shvatiti koliko već znaju, potiče ih da više uče, te im pomaže istražiti i dosegnuti njihov vlastiti potencijal. Vođenje je stvaranje takvog okruženja u kojem ljudi uče, eksperimentiraju, istražuju i napreduju. To je proces dijeljenja, davanja i primanja. Za takav proces nije bitna samo jedna osoba - "stručnjak" koji prenosi svoje znanje i vještine na druge. U takvom procesu kroz razmjenu iskustava svi napreduju jednako, i sudionici i voditelji.

Mogućnosti za rad voditelja s mladima i rad u atmosferi jednakosti i zajedništva razlikuju se diljem Europe, između država i unutar njih. Postoje razlike unutar formalnog obrazovnog sustava u ciljevima i filozofiji odgoja i obrazovanja, tehnikama rada i kurikulumu. Nije uobičajeno da učenici i studenti unutar zadanih okvira kurikuluma odlučuju o tome što žele učiti, niti je uobičajeno da učitelji imaju ulogu voditelja, iako ima iznimaka. Postoje razlike i u neformalnom obrazovnom sustavu i to ne samo u ciljevima i filozofiji raznih organizacija, već i u aktivnostima i mogućnostima koje pružaju. Ove su razlike vidljive i između i unutar pojedinih država.

Svi mi radimo unutar socijalnih i obrazovnih normi društva u kojem živimo. Lako je

previdjeti i zaboraviti vlastiti etnocentrizam te tako, zdravo za gotovo, uzimati način na koji komuniciramo i radimo s mladima kao jedini ispravan i normalan, svugdje prihvaćen i uobičajen. Možda bi bilo dobro da preispitate vlastiti stil i način rada kako biste razvili svoje vještine vođenja.

Stilovi razmišljanja, učenja i poučavanja/treniranja

Mi smo pojedinci koji razmišljaju i uče na različite načine. Svi mi koristimo spoj različitih stilova, svatko od nas ima svoj, omiljeni način na koji si predstavlja svijet oko sebe (stil razmišljanja) i svoj način učenja. Mi, kao voditelji, trebamo toga biti svjesni i iskoristiti razne metodologije da potaknemo talente i interese mladih.

Bitno je naglasiti da su dolje navedeni stilovi najčešći: svi koristimo sve te stilove, no svatko od nas ima stil kojemu daje prednost. Ako želite više informacija o ovoj temi, u *Izvorima*, na kraju poglavlja, nalaze se bibliografski podaci o radu Davida Kolba.

Kojemu od dolje navedenih stilova dajete prednost?

Sažetak stilova razmišljanja

- *Vizualni tip* ljudi teži svijet mentalno predstavi u slikama. Koriste fraze kao što je: "Vidim što misliš".
- *Auditivni tip* ljudi pamti najviše ono što čuje. Koriste fraze kao što je: "To zvuči kao dobra ideja".
- *Kinestetični tip* ljudi teži pamtit stvari kroz tjelesne i psihičke osjećaje. Koriste fraze kao: "Sviđa mi se ta ideja, učinimo to".

Sažetak stilova učenja

- *Aktivisti* najbolje uče iz aktivnosti u kojima se susreću s problemima, prilikama za učenje i s novim iskustvima. Rado se uključuju u igre, zadatke koji zahtijevaju timski rad i aktivnosti igranja uloga. Vole velike izazove. Negativno reagiraju na pasivno učenje, individualni rad - kao što je čitanje, pisanje i razmišljanje - te na pridavanje pažnje detaljima.
- *Mislioni* najbolje uče kada imaju priliku razmisliti o aktivnosti. Uživaju detaljno razraditi aktivnost, ponoviti što se dogodilo i što su sve naučili. Ne vole biti gurnuti u središte pažnje ako nemaju dovoljno podataka na kojima bi temeljili zaključke. Ne vole raditi površno i služiti se prečicama u radu.
- *Teoretičari* najbolje uče iz aktivnosti koja je dio sustava, modela, koncepta ili teorije. Vole raditi u strogo definiranim situacijama i na zanimljivim idejama i konceptima. Ne vole uvijek sudjelovati u situacijama koje naglašavaju osjećaje.
- *Pragmatičari* najbolje uče iz aktivnosti s očitom vezom između teorije i stvarnog problema te kad mogu primijeniti naučeno znanje. Protive se učenju o nečemu što im se ne čini realno, učenju nečega što se temelji "na teoriji i općim pravilima". Ne vole osjećaj da se stalno vrte u krugu i ništa ne postižu.

Stilovi poučavanja/treniranja

Različiti ljudi imaju različite stilove i pristupe poučavanju. Vaš pristup ovisi o vašem sustavu vrijednosti, uvjerenjima i pretpostavkama, osobnosti, iskustvu u poučavanju te vašem pouzdanju u radu s mladima i ljudskim pravima.

Teorija X Učitelji/treneri koji misle da su ljudi:	Teorija Y Učitelji/treneri koji misle da ljudi:
u principu lijeni i ne žele učiti, neodgovorni su	žele učiti i samostalno se uputiti u temu
treba ih tjerati na rad	kreativni su
potrebna im je disciplina	traže savjet
potrebno ih je voditi	prihvaćaju odgovornost
trener ima glavnu riječ, neprilagodljiv je pri planiranju	trener traži sudjelovanje, prilagodljiv je pri planiranju
"drži" predavanje	trener vodi aktivnost s dopuštanjem
disciplina/način rada je metnut	disciplina/način rada je zajednički dogovoren
stručnjaci podučavaju i daju upute sudionicima	ljudi su odgovorni za svoje učenje
trener donosi odluku je li problem, tuđe mišljenje ili rješenje problema dobro ili loše	potiču ljude da brane svoje stavove te da sami pronađu rješenja za svoje probleme

Ovdje se radi o dva potpuno suprotna stila u trenerskom radu. U odgoju i obrazovanju za ljudska prava prikladne su pretpostavke teorije Y. Cilj odgoja i obrazovanja za ljudska prava je razvijanje vrijednosti poštovanja, jednakosti, suradnje i demokracije, a te vrijednosti jedino možemo promicati kroz proces kojemu su one osnovica.

? Sjetite se svog iskustva. Kako je bilo učiti od učitelja koji su primjenjivali ova dva potpuno suprotna stila poučavanja?

Korištenje KOMPASA u formalnom i neformalnom obrazovanju

Pristup obrazovanju i tipovi aktivnosti u priručniku mogu se učiniti prikladnijima za primjenu u neformalnom sustavu obrazovanja, nego u formalnom. Kurikulum je u neformalnom sustavu otvoreniji i više se bazira na osobnom i društvenom razvoju mladih. Radni se počeci zasnivaju na njihovim interesima. Pruža mladima veću mogućnost sudjelovanja i fleksibilnosti te bavljenja ljudskim pravima na praktičan način.

U neformalnim bi obrazovnim okvirima početna točka rada mogla biti rasprava o nečemu što se događa u regiji u kojoj živite ili nečemu što je netko vidio na televiziji. Ako želite preuzeti inicijativu i stimulirati mlade da se zainteresiraju za ljudska prava, prikazite im film ili videosnimak. Izvršne prijedloge za filmove koje bi mogli koristiti sadrži vodič Dominiquea Chancela "Europa na filmskom platnu: Kinematografija i podučavanje povijesti" (Vijeće Europe, siječanj 2001.). Možete postaviti plakate ili slike kojima ćete potaknuti spontanu raspravu ili organizirati glazbenu večer na kojoj ćete slušati pjesme o ljudskoj slobodi. Potom možete provesti jednu od aktivnosti koje istražuje opća ljudska prava, kao što su "Što ti misliš?" (254. stranica) i "Vrijeme za glumu" (86. stranica).

Kurikulum je u formalnom obrazovanju često ograničen količinom znanja koje učenici i

studenti moraju usvojiti i koje mora biti provjereno. Iako je priznato da je osobni i društveni razvoj važan, on nije uvijek na prvom mjestu, posebno u procesu stjecanja znanja koje će poslužiti kao priprema za budući posao ili daljnje školovanje. To ne isključuje mogućnost prilagodbe aktivnosti iz priručnika kako bi odgovarale kurikulumu za predmete u različitim školskim i sveučilišnim sredinama diljem Europe. Naprotiv, mnoge smo od njih oblikovali imajući na umu rad u učionicama.

Rješavanje problema i sukoba kao osnova odgoja i obrazovanja za ljudska prava

Pojam je ljudskih prava često sporan jer ljudi imaju različite sustave vrijednosti pa zbog toga svoja prava i odgovornosti shvaćaju na različite načine. Te su razlike koje se očituju kao sukob mišljenja temelj za naš odgojno-obrazovni rad.

Dva su važna cilja odgoja i obrazovanja za ljudska prava - prvi, naučiti mlade vještini poštivanja tuđih mišljenja (što ne znači da se s njima moraju i složiti) i drugi - razvijati vještine iznalaženja odgovarajućeg rješenja prihvatljivog objema stranama.

Priručnik i aktivnosti temelje se na činjenici da se sukob mišljenja može konstruktivno iskoristiti u odgojno-obrazovnom procesu, naravno ako se voditelj osjeća sposobnim suočiti se s mogućim konfliktnim situacijama u skupini. Cilj aktivnosti, kao i u mnogim neformalnim odgojnim i obrazovnim aktivnostima, nije da se svi sudionici slože s dobivenim rezultatima, već da kroz cijeli taj proces uče (npr. slušati druge, izreći svoja mišljenja, poštivati tuđa/različita mišljenja i sl.).

Primjerice, aktivnost "Igraj igru" (194. stranica) posebice se bavi razvijanjem vještina za rješavanje sukoba.

Najčešća pitanja o odgoju i obrazovanju za ljudska prava

Odgovori su kratki, no nadamo se da će biti dostatnim odgovorima na neka od pitanja koja postavljaju svi koji uvode obrazovanje za ljudska prava u svoj rad.

Nije li bolje mlade poučavati odgovornosti, a ne pravima?

Odgovor: Priručnik stavlja naglasak i na odgovornost i na prava. Aktivnosti su oblikovane tako da pokažu kako odnos između prava pojedinca i prava svih ostalih ljudi nije uvijek strogo definiran te kako svatko ima odgovornost poštivati tuđa prava.

Što ako sudionici aktivnosti postave pitanje na koje ne znam odgovoriti?

Odgovor: Nitko ne očekuje da jedna osoba zna odgovore na sva pitanja! U redu je reći da nešto ne znate i uključiti sudionike u zajedničko traženje odgovora. Možete problem predstaviti cijeloj skupini postavljajući pitanje: "Što vi mislite o ovome?"

Također je važno sjetiti se da su odgovori na pitanja o ljudskim pravima često složeni. Ne možemo na složena moralna pitanja odgovoriti samo s "da" ili "ne". S obrazovnog stajališta znati postaviti pitanje jednako je važno kao i odgovoriti na njega. Obradujući složenu problematiku pružate priliku mladima da o njoj razmisle. Opskrbljujete ih znanjem, vještinama i stavovima koji će im dobro doći kad se susretnu s takvim problemima u budućnosti.

? Što da radim ako nemam fotokopirni stroj ili dovoljno materijala?

Odgovor: Mnoge aktivnosti oblikovali smo tako da za njihovu provedbu nisu potrebni skupi materijali ili fotokopirni stroj, no možda ćete za neke aktivnosti primjerke kartica s ulogama ili podacima morati napisati rukom, te umnožiti pomoću indigo-papira. Budite kreativni, pronađite svoje rješenje.

? Neće li se roditelji, ravnatelji škola i predstavnici lokalne vlasti protiviti poučavanju o ljudskim pravima kao političkoj indoktrinaciji koja potiče buntovno ponašanje u mladima?

Odgovor: Odgoj i obrazovanje za ljudska prava osposobljava građane za aktivno sudjelovanje u društvu i u razvoju njihove države. Bitno je razlikovati razvitak sposobnosti sudjelovanja i stranačku politiku. Odgoj i obrazovanje za ljudska prava kroz raspravu i sudjelovanje potiče racionalnost, te kritičko i istraživačko razmišljanje. U tom je smislu odgoj i obrazovanje za ljudska prava povezan i s građanskim i političkim odgojem i obrazovanjem i omogućava mladim ljudima da povežu ljudska prava, društvene probleme, odgoj i obrazovanje i politiku. Moguće je da će se slijedom toga mladi uključiti u političke stranke koje djeluju na lokalnoj ili državnoj razini, što je samo rezultat njihovog prava na sudjelovanje u politici, prava na slobodu misli, udruživanja i izražavanja. No, to bi trebao biti njihov vlastiti izbor.

? Nije li odgovornost vlade ljudima omogućiti odgoj i obrazovanje za ljudska prava?

Odgovor: Države članice Ujedinjenih naroda dužne su promicati odgoj i obrazovanje za ljudska prava u svim oblicima učenja, tj. u formalnom, neformalnom i cjeloživotnom obrazovanju. Unatoč tome mnoge su vlade učinile vrlo malo u promicanju odgoja i obrazovanja za ljudska prava i u uvođenju ljudskih prava u kurikulum. Pojedini edukatori i nevladine organizacije mogu puno učiniti samostalnim ili zajedničkim zalaganjem, kao i lobiranjem i pritiskom na vlade da ispune svoje obveze, i na taj način potaknuti razvoj odgoja i obrazovanja za ljudska prava u školama i drugim obrazovnim ustanovama.

? Što ako se prava u državi u kojoj živim ne krše?

Odgovor: Odgoj i obrazovanje za ljudska prava ne odnosi se samo na njihovo kršenje. Odnosi se i na razumijevanje ljudskih prava kao jedinstvene vrijednosti zajedničke svim živim bićima te na potrebu da ih se zaštiti. U skladu s tim, nitko ne može reći da se u njegovoj državi ne krše ljudska prava. Pogledom na trenutno društveno okruženje možemo vrlo jednostavno utvrditi realno stanje stvari. Koga isključujemo? Tko živi u krajnjem siromaštvu? Koja djeca ne uživaju svoja prava? Drugi način je da pogledamo kakvu ulogu vaša država ima u kršenju ili promicanju ljudskih prava u drugim državama (npr. u očuvanju okoliša, trgovini oružjem, svjetskom siromaštvu itd.).

Upute za korisnike

Priručnik i aktivnosti možete koristiti u školskim ili izvanškolskim aktivnostima, na seminaru ili tečaju za trenere, u ljetnom kampu, radnom kampu, klubu za mlade ili sa skupinom mladih. Možete ih koristiti čak i ako radite sa starijim ljudima.

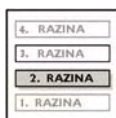
Kako izabrati aktivnost?

Izaberite aktivnost koja po razini složenosti odgovara vama i vašoj skupini i koja odgovara vašem rasporedu. Najmanje dvaput pažljivo pročitajte aktivnost te pokušajte zamisliti kako će skupina reagirati ili što će reći. Provjerite imate li svu opremu koja vam je potrebna. Provjerite imate li dosta prostora za aktivnost, posebice ako ćete sudionike dijeliti u manje skupine.

Još jednom naglašavamo da su upute za svaku aktivnost samo smjernice te da biste pripremu trebali koristiti na vama najprikladniji način. Nije moguće napisati aktivnosti koje će odgovarati svakoj situaciji diljem Europe. Prilagodite aktivnosti. Primjerice, spojite osnovnu zamisao iz jedne aktivnosti s metodologijom druge.

Svaku od aktivnosti predstavili smo u standardnom obliku. Pomoću simbola i naslova možete dobiti cjelokupnu predodžbu pojedine aktivnosti.

Objašnjenje simbola i naslova korištenih u opisu aktivnosti

Razina složenosti	Razine od 1 do 4 ukazuju na općeniti stupanj sposobnosti potreban za sudjelovanje i/ili stupanj složenosti pripreme.
Teme	Okvirne teme aktivnosti (npr. siromaštvo, okoliš, mir i nasilje, spolna/rodna ravnopravnost).
Kratki pregled	Daje kratku informaciju o vrsti aktivnosti i problematici.
Srodna prava	Prava koja su dotiču aktivnošću (npr. pravo na život ili slobodu izražavanja).
Veličina skupine	Broj sudionika koji je potreban za provedbu aktivnosti.
Vrijeme trajanja	Procijenjeno vrijeme u minutama potrebno za provedbu aktivnosti, uključujući raspravu. Ako se aktivnost provodi u skupini bilo koje veličine, onda se vrijeme planira kao za skupinu od 15 ljudi.
Ciljevi	Ciljevi su istovjetni ciljevima odgoja i obrazovanja za ljudska prava - usmjereni su na usvajanje znanja, vještina, stavova i vrijednosti.
Oprema	Lista sredstava potrebnih za provedbu aktivnosti.
Priprema	Priprema koju voditelj mora obaviti prije početka aktivnosti.
Upute	Lista savjeta za vođenje aktivnosti.
Završna rasprava i vrednovanje	Prijedlozi pitanja koja mogu pomoći voditelju u osvrtu i vrednovanju provedene aktivnosti.
Smjernice za voditelje	Upute za voditelje. Stvari kojih moramo biti svjesni. Obavijest o tome gdje možemo naći dodatne informacije.
Prilagodbe	Ideje za prilagodbu aktivnosti u svrhu njena korištenja u različitim situacijama.
Prijedlozi za nastavak rada	Ideje za budući rad. Usmjeravanje na druge aktivnosti.
Ideje za djelovanje	Ideje za naredne korake u poduzimanju akcija.
Značajni datumi	Datumi obljetnica vezanih za ljudska prava.
Dodatne informacije	Dodatne temeljne informacije važne za aktivnost.
Radni listići	Kartice s ulogama, stranice s prijedlozima za djelovanje, izvorni materijal za čitanje, kartice za raspravu, itd.

Razina složenosti

Aktivnosti su označene brojevima od 1 do 4 da pokažu kolika je razina sposobnosti potrebna za sudjelovanje u njima i koliki je opseg priprema za rad. Općenito, ove dvije varijable su povezane; za aktivnosti 1. razine potrebno je veoma malo priprema, dok je za aktivnosti 4. razine potrebno mnogo više.

- **1. razina:** Kratke, jednostavne aktivnosti koje uglavnom možete koristiti na početku svoga rada. U ovu kategoriju ubrajamo kratke aktivnosti za podizanje energije (eng. *energisers*) i ledolomce - aktivnosti za probijanje leda (eng. *icebreakers*). Važne su jer potiču interakciju i međusobnu komunikaciju.
- **2. razina:** Ove aktivnosti oblikovane su da bi potaknule zanimanje za određeni problem. Ne zahtijevaju prethodno znanje o ljudskim pravima ili vještine individualnog rada ili rada u skupini. Mnoge su od aktivnosti ove razine složenosti oblikovane da bi pomogle razviti komunikaciju i vještine rada u skupini, dok istodobno potiču zanimanje za ljudska prava.
- **3. razina:** Ove su aktivnosti duže od prethodnih. Oblikovane su tako da bi potaknule bolje razumijevanje i veću upućenost u problem. Zahtijevaju nešto viši stupanj sposobnosti raspravljanja i vještine rada u skupini.
- **4. razina:** Ove su aktivnosti najduže. Zahtijevaju dobru suradnju u radu skupine, vještine raspravljanja, koncentraciju i suradnju sudionika, te nešto duže pripreme. Sveobuhvatne su i zato omogućavaju bolje i dublje razumijevanje problema.

Globalne veze

Svaka aktivnost u priručniku oblikovana je da potakne istraživanje ljudskih prava i veze između ljudskih prava i nekoliko globalnih tema. Šesnaest globalnih tema su:

1. opća ljudska prava

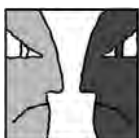
2. djeca

3. građanstvo

4. demokracija

5. diskriminacija i ksenofobija

6. obrazovanje

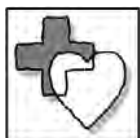
7. okoliš

8. spolna i rodna ravnopravnost

9. globalizacija

10. zdravlje

11. sigurnost ljudi

12. mediji

13. mir i nasilje

14. siromaštvo

15. socijalna prava

16. sport

Smjernice za vođenje

U priručniku koristimo izraz voditelj (eng. *facilitator*) da označimo ulogu osobe (trenera, učitelja, odgovajatelja, pedagoga, vršnjaka - suradnika u procesu učenja, mladog volontera i bilo koga drugog) koja koordinira i vodi aktivnost. Korištenjem ovakve terminologije naglašavamo da odgoj i obrazovanje za ljudska prava zahtijeva demokratski pristup i sudjelovanje.

Pretpostavljamo da ste voditelj i da radite sa skupinom mladih, primjerice u učionici, u klubu za mlade, na trenerskom tečaju, kampu za mlade ili na seminaru.

Rad u skupini

Rad u skupini je rad u kojem ljudi surađuju, kombiniraju svoje različite vještine i talente te zajedničkim snagama izvršavaju zadatak. Rad u skupini:

- *potiče odgovornost.* Kad ljudi smatraju da su odgovorni za ono što rade, više su predani i više rade kako bi rezultat bio dobar.
- *razvija komunikacijske vještine.* Ljudi trebaju slušati, razumjeti što drugi govore, reagirati na tuđe ideje te istaknuti svoje ideje;
- *razvija suradnju.* Ljudi brzo shvate da zajednički cilj brže i bolje dosegnu ako surađuju, nego kad se međusobno natječu;
- *uključuje vještine donošenja odluka usuglašavanjem.* Ljudi će brzo shvatiti da je najbolje donositi odluke na temelju svih dostupnih informacija te nalaziti rješenja zadovoljavajuća svima. Ako se netko osjeća izostavljenim iz procesa donošenja odluka, može se dogoditi da neće poštivati odluke koje je donio ostatak skupštine.

Tehnike skupnog rada

U drugom poglavlju možete naći preporuke za tehnike kao što su oluja ideja (eng. *brainstorming*) ili igra uloga (eng. *role-play*). Upute koje slijede objašnjavaju te pojmove i daju neke opće smjernice kako ih koristiti.

Rad u skupini bit će uspješan ako je usmjeren na zadatak. Treba postaviti jasno pitanje na koje želimo dobiti odgovor ili jasno izreći problem koji treba riješiti.

Oluja ideja

Oluja ideja je dobar način uvođenja nove teme, poticanja kreativnosti i brzog stvaranja mnoštva novih ideja. Može se koristiti za rješavanje specifičnog problema ili za traženje odgovora na neko karakteristično pitanje.

Upute:

- Izaberite problem za koji ćete napraviti oluju ideja i formulirajte ga u pitanje na koje postoji mnoštvo odgovora.
- Napišite pitanje na vidljivo mjesto.
- Zamolite sudionike da iznesu svoje ideje, zapišite ih na veliki papir i izložite ih na vidljivo mjesto. Ideje trebaju biti napisane u obliku jedne riječi ili kratkih fraza.
- Završite s olujom ideja kada ponestane ideja.
- Prođite zajednički kroz prijedloge i zamolite sudionike da ih prokomentiraju.

Zapamtite:

- Treba zapisati SVAKI novi prijedlog. Često su stidljivo izrečeni prijedlozi najkorisniji i najzanimljiviji!
- Neka nitko ne komentira ili prosuđuje ono što je zapisano do samog završetka. Neka nitko ne ponavlja ono što je netko već rekao.
- Ohrabrite svakoga da doprinese svojim idejama.
- Svoje ideje ponudite samo ako je potrebno potaknuti skupinu.
- Ako je prijedlog nejasan, zatražite objašnjenje.

Zidne novine

Ovo je oblik oluje ideja. Sudionici zapišu svoje ideje na male (samo)ljepljive papiriće i potom ih zalijepe na zid. Prednost ove metode je u tome što sudionici mogu sjediti i u miru razmišljati o svojim prijedlozima prije negoli čuju ideje drugih, te zato što se papirići mogu premještati u svrhu stvaranja "gрозdova" ideja.

Rasprava

Rasprave su dobar način otkrivanja stavova i mišljenja o temi, kako voditelja tako i sudionika. To je veoma bitno u odgoju i obrazovanju za ljudska prava jer osim posjedovanja osnovnih činjenica, sudionici moraju sami istražiti i analizirati svaki problem. Vijesti, plakati i rezultati istraživanja koristan su alat za poticanje rasprave. Započnite pitanjem: "Što mislite o...?"

Pčelinjak

Ovo je korisna metoda koju upotrebljavamo onda kada se tijekom rasprave u skupini ne pojave nove ideje. Neka sudionici raspravljaju o temi jednu ili dvije minute u parovima, a onda svoje ideje podijele s ostatkom skupine. Uskoro ćete ustanoviti da svi razgovaraju. "Zujat" će kao u pčelinjaku, na sve strane frcat će nove ideje!

Rad u manjim skupinama

Rad u manjim skupinama razlikuje se od rada s cijelom skupinom. Ovo je metoda koje potiče svaku pojedinu osobu da sudjeluje i doprinese razvoju suradničkog timskog rada. Veličina manjih skupina ovisi o praktičnim stvarima, poput toga koliko je ljudi u cijeloj skupini i koliko mjesta imate. Skupina može imati 2 do 3 člana, no najbolje je raditi sa skupinama od 6 do 8 članova. Rad u manjim skupinama može trajati 15 minuta, sat vremena ili cijeli dan, ovisno o zadatku koji imate.

Rijetko kad je produktivno samo reći članovima manje skupine da "razgovaraju o problemu". Bez obzira na temu, bitno je točno definirati koja je vrsta problema u pitanju, što želite postići i u kojem vremenu, te pobrinuti se da ljudi ostanu do kraja aktivnosti usredotočeni na rad prema cilju. Također je bitno zahtijevati od njih da po završetku aktivnosti daju povratnu informaciju o svom radu pred cjelovitom skupinom. Primjerice, predstavite zadatak u obliku problema koji treba riješiti ili kao pitanje na koje treba naći odgovor.

Rangiranje

Ovu metodu možete koristiti kada želite dobiti određene informacije ili potaknuti raspravu u manjim skupinama.

Pripremite snop izjavnih kartica za svaku pojedinu skupinu. Svaki snop neka ima 9 kartica.

Rangiranje u obliku
ljestvica

najvažnije

najmanje važno

Rangiranje u obliku dijamanta

- Pripremite devet kratkih, jednostavnih izjava/tvrdnji vezanih za temu o kojoj želite raspravljati.
- Napišite po jednu izjavu na svaku karticu.

Neka svaka skupina porazgovara o izjavama i rangira ih po važnosti u obliku ljestvica ili u obliku dijamanta. Kod rangiranja u obliku ljestvica najvažnija se izjava postavlja na vrh, slijedi je druga po važnosti i tako dalje redom - sve do zadnje kartice koja sadrži najmanje važnu izjavu, koja se postavlja na dno.

Kod dijamantnog rangiranja (razvrstavanja u obliku dijamanta), sudionici pregovaraju koja izjava je najvažnija, zatim koje su sljedeće dvije po važnosti, sljedeće tri i tako dalje, kako je pokazano na skici. Sadržaji izjava rijetko kada su strogo definirani pa je rangiranje u obliku dijamanta često prikladnija metoda. Prirodnija je i zato prihvatljivija sudionicima. Pruža veću mogućnost postizanja sporazuma. Možete napisati samo osam izjava, a devetu praznu karticu neka popune sudionici.

Igra uloga

Igra uloga kratka je dramska igra u kojoj sudionici glume pojedine uloge. Iako će sudionici često u ulogu koju igraju unijeti i svoje životno iskustvo, u većini slučajeva radi se o improvizaciji. Cilj ovakve aktivnosti je upoznati i približiti sudionike okolnostima ili događajima koji su im nepoznati. Igra uloga može poboljšati razumijevanje situacije i potaknuti suosjećanje prema ljudima koji se u njoj nalaze.

- Igra uloga razlikuje se od simulacije iako i simulacija može sadržavati kratke dramske prikaze, no ona je najčešće unaprijed napisana i ne dozvoljava jednak stupanj improvizacije.
- Igra uloga važna je jer imitira stvarni život. Može potaknuti pitanja na koja nema jednostavnih odgovora, na primjer o dobrom ili lošem ponašanju nekog lika. Da biste dobili još bolji uvid, korisno je upotrijebiti još jednu tehniku - zamoliti sudionike da zamijene uloge.

Igru uloga koristite veoma oprezno. Kao prvo, bitno je na kraju dati sudionicima vremena da se isključe iz uloge i vrate u stvarni život. Kao drugo, svatko treba poštivati osjećaje pojedinaca i socijalnu strukturu skupine. Na primjer, kada uz pomoć igre uloga želite analizirati probleme ljudi s posebnim potrebama, morate biti pažljivi i uzeti u obzir da možda neki od sudionika ima nedostatak (koji ne mora biti vidljiv) ili je možda njegov rođak ili prijatelj invalidna osoba. Ne smiju se osjetiti povrijeđenima, biti javno izloženi ili odbačeni. U slučaju da se to dogodi, ozbiljno pristupite nastaloj situaciji (ispričajte se i predstavite nastalu situaciju kao primjer lošeg odnosa prema osobama s posebnim potrebama itd.). Također, budite svjesni stereotipiziranja. Igra uloga otkriva što sudionici misle o drugim ljudima kroz način na koji ih glume ili imitiraju. Gluma je ujedno ono što ove aktivnosti čini i zabavnima! Korisno je osvrnuti se na provedenu aktivnost pitanjem: "Mislite li da su ljudi koje ste glumili stvarno takvi?" Uvijek je poučno podsjetiti sudionike da je potrebno neprekidno, kritički promotriti sve informacije. Možete ih, između ostalog, pitati kako su došli do informacija na kojima su temeljili izgradnju karaktera lika kojeg su glumili.

Simulacije

Simulacije se mogu smatrati nastavkom igre uloga koja uključuje sve sudionike. Pružaju im mogućnost da iskuse izazovnu situaciju, ali u sigurnoj atmosferi. Simulacije zahtijevaju određen stupanj emocionalnog uključivanja, što ih čini veoma moćnim alatima. Tu ljudi ne uče samo glavom i rukama, već i srcem.

Izuzetno je važno napraviti osvrt nakon simulacije. Sudionici trebaju raspraviti o svojim

osjećajima, o tome što su radili i zašto, jesu li doživjeli kakvu nepravdu, te koliko su im prihvatljiva postignuta rješenja. Pomozite im usporediti to što su iskusili sa stvarnom situacijom u svijetu.

Slike: fotografije, stripovi i crtani filmovi, crteži, kolaži

"Slika vrijedi tisuću riječi." Vizualne predodžbe moćan su alat za dobivanje informacija i poticanje interesa. Važno je sjetiti se da je crtanje jedan od važnih načina izražavanja i komuniciranja, ne samo za one čiji je stil razmišljanja vizualan, već i za one koji se ne izražavaju veoma dobro na verbalan način. Ideje za aktivnosti u kojima se koriste slike i crteži možete naći u "Slikovnim igrima" na 188. stranici.

Kako načiniti zbirku slika

- Slike su toliko svestran alat tako da bi bilo dobro da ih voditelji skupe što više i naprave vlastitu zbirku. Možete ih naći u nebrojeno mnogo izvora, primjerice u novinama, časopisima, na plakatima, u turističkim brošurama, na razglednicama i čestitkama.
- Izrežite ih, zalijepite na karton i plastificirajte kako bi bile što trajnije, praktičnije i jednostavnije za korištenje. Sve će slike izgledati kao dio zbirke ako su istog formata. Najbolje je da su sve A4 formatu, no i A5 je praktičan za uporabu.
- Dobra je ideja da svaku sliku na poledini označite samo brojem, a u arhivi pod tim brojem zapišete izvor, izvorni naslov ili druge korisne informacije. Tako će sudionici biti koncentrirani samo na sliku te im pažnju neće odvlačiti ostale informacije.
- Pri odabiru tražite raznolike slike. Pripazite na spol, rasu, sposobnosti i nedostatke, godine, nacionalnost te kulturu, uključujući i potkulture. Skupite slike sa Sjevera, Juga, Istoka i Zapada, slike različitih prirodnih i društvenih okružja i kultura. Imajte na umu i kakav učinak - zbog svog formata, starosti i boje - mogu imati slike pojedinaca. Taj učinak može iskriviti predodžbu sudionika o sadržaju slike, stoga pokušajte urediti zbirku tako da bude bar donekle ujednačena.

Filmovi, videosnimci, radijske drame

Filmovi, videosnimci i radijske drame koristan su alat u odgoju i obrazovanju za ljudska prava i veoma popularan među mladima. Rasprava nakon gledanja filma dobra je početna točka za nastavak rada. Možete razgovarati o prvotnoj reakciji sudionika na film; koliko je bio blizak stvarnom životu, jesu li likovi realistično prikazani ili su poslužili promicanju nekog posebnog političkog ili moralnog stajališta.

Novine, radio, televizija, internet

Neiscrpan izvor dobrog materijala za raspravu su mediji. Uvijek je zanimljivo raspraviti o sadržaju i načinu na koji je određena tema ili problem predstavljen, te analizirati predrasude i stereotipe.

Fotografiranje i snimanje filma

Fotografiranje i snimanje filmova danas je uz pomoć suvremenih videokamera i fotografskih aparata dostupno svima. Fotografije i videosnimke mladih ljudi vjerno prikazuju njihova gledišta i stavove te čine izvrsnu kolekciju materijala za prikazivanje. "Videopisma" su provjereni način uspješnog ukidanja granica i predrasuda. Izvrstan su način koji omogućuje da ljudi, koji se inače nikad ne bi

sreli licem u lice i razgovarali, razmijene uvide u svoje života i u ono što je za njih bitno.

Opće smjernice za provođenje aktivnosti

Suvođenje

Ako je ikako moguće, uvijek radite s još jednom osobom. Takav rad ima dvije praktične prednosti; u tom slučaju dvije osobe dijele odgovornost pri radu s više manjih skupina ili pri zadovoljenju osobnih potreba. Dvije se osobe mogu međusobno izmjenjivati i tako promjenom tempa učiniti aktivnost zanimljivijom i uzbudljivijom. Dva voditelja pružaju potporu jedan drugom kada stvari krenu naopako, a i bolje je raditi završnu raspravu s još jednom osobom negoli sam. Još bi bilo bolje kad biste umjesto rada s dva voditelja, mogli razviti svoje aktivnosti u timu i, ako je moguće, pri tome uključili nekoliko mladih ljudi u izradu pripreme.

Vremensko planiranje

Pažljivo planirajte i ne pretrpavajte satnicu. Ako aktivnost traje duže nego što ste predvidjeli, pokušajte je skratiti, ali ipak ostaviti dovoljno vremena za raspravu (vidi upute o ciklusu učenja, str. 40). Ako pak imate previše vremena, nemojte pokušavati rastegnuti raspravu - napravite stanku ili organizirajte kratku aktivnost kojom ćete podići raspoloženje u skupini.

Stvaranje sigurnog okružja

Ljudi se trebaju osjećati slobodnim istraživati i otkrivati, međusobno komunicirati i razmjenjivati ideje. Budite iskreni, prijateljski raspoloženi, poticajni i zabavni. Nemojte koristiti žargon ili govoriti jezikom koji sudionici ne razumiju.

Postavljanje osnovnih pravila

Jako je važno da svi u skupini razumiju osnovna pravila za sudjelovanje u aktivnosti. Na primjer, svatko bi trebao preuzeti dio odgovornosti za aktivnost, svatko bi trebao dobiti mogućnost da govori, da ga se sasluša te da sudjeluje. Nitko ne bi trebao biti prisiljen govoriti nešto što ne želi. Razgovarajte o ovim osnovnim pravilima, dogovorite se oko njih i zajednički ih formulirajte na početku rada s razredom ili skupinom.

Davanje jasnih uputa

Uvijek dvaput provjerite jesu li svi razumjeli upute i znaju li što im je zadatak. Neka sudionici jednostavno pitaju što im nije jasno i najvažnije zapišu. Nemojte se plašiti pitanja, korisna su te pružaju mogućnost vama (i ostatku skupine) da razjasnite stvari. Nepostojanje pitanja ponekad može biti znak opće zbunjenosti ("Bojim se pitati jer se čini da svi ostali razumiju.").

Vođenje rasprave

Rasprava je osnovni oblik rada u procesu odgoja i obrazovanja za ljudska prava. Posebno pripazite da svi koji žele sudjelovati u raspravi u njoj i sudjeluju. Koristite riječi, izraze i jezik koji je zajednički cijeloj skupini, a riječi koje ne razumiju objasnite.

Dajte priliku sudionicima da izraze svoje mišljenje. Pripazite na ravnotežu između globalnih i lokalnih aspekata kako bi sudionici mogli vidjeti da je tema o kojoj se raspravlja izravno povezana s njihovim životima.

Završna rasprava i vrednovanje

Ostavite sudionicima dovoljno vremena da završe aktivnost i ako je potrebno da se isključe iz uloge prije nego što porazgovarate o onome što se dogodilo i što su naučili. Poslije svake aktivnosti ponovite sa sudionicima što su naučili, te kako se tema dotiče njih osobno, njihove zajednice i cijelog svijeta. Ljudi ne mogu mnogo naučiti iz svojih iskustava ako im se ne pruži mogućnost na refleksiju, ako im se ne omogući da reagiraju i naknadno daju svoje mišljenje.

Predložimo da nakon završene aktivnosti slijedi završna rasprava i vrednovanje u kojem možete postavljati ova pitanja:

- Što se događalo tijekom aktivnosti i kako su se osjećali?
- Što su naučili o sebi?
- Što su naučili o temi/problemu koji je bio predstavljen u aktivnosti?
- Što dalje, te kako koristiti/primijeniti ono što su naučili?

Osvrt

Važno je osvrnuti se na rad i učenje u određenim intervalima. To možete učiniti na kraju seminara ili na kraju serije od dva, tri predavanja ili sastanka. Možda će skupina smatrati analizu i osvrt dosadnim, posebice ako ste temu iscrpno raspravili. Važno je sjetiti se da ne morate provesti osvrt putem rasprave; možete koristiti i druge tehnike kao što su govor tijela, crtanje, modeliranje itd.

Suvoditelji se trebaju malo opustiti pa se potom osvrnuti na proteklu aktivnost, na svoj rad. Razgovarajte o:

- Kako je aktivnost prošla s vašeg stajališta: priprema, vrijeme trajanja itd.?
- Što su sudionici naučili i jesu li postignuti odgojni i obrazovni ciljevi?
- Kakvi su rezultati: što će uslijediti kao rezultat ove aktivnosti?
- Što ste vi sami naučili o tematskom području koje ste obrađivali i o vođenju aktivnosti?

Što činiti kad stvari ne idu kako bi trebale?

Aktivnosti rijetko kad proteknu točno onako kako ste planirali ili onako kako su opisane u priručniku! To je ujedno i nagrada i izazov rada u aktivnostima koje zahtijevaju aktivno sudjelovanje. Morate reagirati na sve što se događa i stalno biti na oprezu.

Trajanje aktivnosti

Može se dogoditi da su svi jako zainteresirani za aktivnost i da vam zbog toga ponestane vremena za sve planirane dijelove aktivnosti. Pitajte sudionike žele li prekinuti aktivnost odmah, za 5 minuta ili predlažu neki drugi način rješavanja problema s vremenom.

Opadanje energije

Možda ćete ponekad, naročito kada aktivnosti dugo traju, morati napraviti kratku stanku ili primijeniti neku od aktivnosti za podizanje energije.

Teške rasprave

Ponekad rasprave "zaglave". Na vama je da pronađete uzrok. Možda ste, na primjer, temu već dovoljno iscrpili ili je previše emotivna. Na vama je da odlučite želite li reagirati na situaciju tako da postavite pitanje kojim ćete ponovo potaknuti raspravu, promijeniti smjer rasprave ili

jednostavno nastaviti dalje. Ne smijete nikada pomisliti da vi morate odgovoriti na pitanja i probleme sudionika. Članovi skupine sami moraju naći odgovore slušajući jedni druge. Mogu vas, naravno, pitati za mišljenje li savjet, no sve odluke moraju sami donijeti.

Kultura primanja/davanja povratne informacije

Povratna informacija (eng. *feedback*) reakcija je na nešto što je netko rekao ili učinio. Može biti pozitivna ili negativna. Vaš je zadatak pomoći sudionicima da se nauče vještini davanja i primanja povratne informacije. Prečesto ljudi shvaćaju povratnu informaciju kao destruktivnu kritiku, iako to možda i nije bila namjera onoga koji ju je uputio. Dvije su ključne riječi važne pri upućivanju povratne informacije - "poštovanje" i "argumenti".

Kada dajete povratnu informaciju - kritički komentirate, bitno je poštovati drugu osobu, usredotočiti se na ono što je on/ona rekla i obrazložiti svoje gledište. Bolje je reći: "Nikako se ne slažem s onim što si upravo rekao/rekla zato što...", nego: "Kako možeš biti tako glup, ne vidiš li da...?" Mnogi ljudi olako daju negativne komentare, što može povrijediti osobu kojoj je komentar upućen.

Vaša je uloga, kao voditelja, osigurati da ljudi daju povratne informacije koje ohrabruju. Na primjer:

- zahtijevanjem da svaka povratna informacija započne pozitivnom izjavom;
- poštivanjem druge osobe, a ne davanjem zlobnih komentara;
- usmjeravanjem pažnje na ponašanje, a ne na osobu;
- obrazlaganjem onoga što se govori;
- preuzimanjem odgovornosti za ono što se govori uporabom "ja" izjava.

Primiti povratnu informaciju je teško, posebice ako se s njom ne slažete. Vaša je uloga pomoći ljudima da uče iz vlastitih iskustava, da osjete da imaju potporu i da ih se ne omalovažava. Potaknite ljude da pažljivo odslušaju cijeli kritički komentar, a ne da odmah počnu braniti sebe ili svoja stajališta. Jako je bitno i da shvate što točno želi reći onaj koji daje povratnu informaciju te da uzmu vremena za procjenu i vrednovanje onoga što je rečeno prije negoli to prihvate ili odbace.

Otpor nekih od sudionika

Aktivnosti u kojima sudjeluje veći broj osoba veoma su zahtjevne i može se dogoditi da, iako koristite razne tehnike - raspravu, crtanje, igru uloga, glazbu - nekima u skupni neće odgovarati sve aktivnosti. Ako je sudionik samosvjestan i može objasniti zašto mu ne odgovara određena aktivnost, moći ćete udovoljiti njegovim ili njezinim potrebama kroz razgovor i pregovaranje.

Pod otporom podrazumijevamo ponašanje koje je namjerno destruktivno. Svi voditelji se, prije ili kasnije, susretnu s takvom vrstom otpora. Otpor može imati nekoliko oblika. Nesigurna mlada osoba može ometati rad struganjem po stolici, mrmljanjem ili pričanjem s osobom do sebe. Suptilniji način ometanja aktivnosti je postavljanje nebitnih pitanja ili zbijanje šala o svemu. Još jedan način ometanja je tzv. igra "potkopaj autoritet voditelja". Tipične rečenice su: "Ne razumiješ, davno je bilo kad si ti bio mlad...", ili "...opet rasprava, zašto jednostavno ne odradimo aktivnost?". Treći tip "igre" takvih sudionika je pokušaj da izbjegn timer učiti. Na primjer mogu reći: "Da, ali...".

Naravno, najbolje je izbjeći otpor. Na primjer:

- Vodite računa o svakoj osobi u skupini i svim osjetljivim osjećajima koje bi određena aktivnost, uloga ili simulacija mogla potaknuti.
- Pripazite da se nitko ne osjeti prisiljenim reći ili otkriti nešto o sebi što ne želi.

- Ostavite sudionicima dovoljno vremena da se zagriju prije aktivnosti te opuste nakon nje.
- Ostavite dovoljno vremena za osvrt i raspravu kako bi svi sudionici imali osjećaj da je i njihovo mišljenje i sudjelovanje cijenjeno.

Na vama je da odlučite koji je najbolji način rješavanja problematične situacije, no imajte na umu da je najbolje riješiti problem tako da ga "iznesete na vidjelo" te da ga cijela skupina zajedno riješi. Ne upuštajte se u duge rasprave ili prepiranje samo s jednim članom. To može izazvati zavist ili frustraciju drugih sudionika i rezultirati gubitkom njihova interesa.

Rješavanje sukoba unutar skupine

U skupini može doći do sukoba. To je sasvim normalno, a vaša je uloga pomoći sudionicima da ih riješe. Do sukoba može doći ako sudionici postanu nesigurni prilikom postavljanja pitanja koja se tiču osjećaja ili vrijednosti, ako nemaju dovoljno sposobnosti za rad u skupini ili ako imaju potpuno različit pristup problemu ili različit sustav vrijednosti. Ostanite prisebni i ne upuštajte se u sukobe s pojedincima.

- Imajte na umu da sukob može biti kreativan i od pomoći ako mu pravilno pristupite.
- Ostavite dovoljno vremena za osvrt i raspravu, a ukoliko je potrebno, možete ih i produžiti.
- Pomozite u razjašnjavanju stavova, mišljenja i interesa pojedinaca.
- Primirite napetosti unutar skupine. Primjerice, zamolite članove skupine da sjednu ili da razgovaraju tri minute u manjim skupinama ili recite nešto što će razjasniti stvari.
- Potičite ih da jedni druge aktivno slušaju.
- Naglasite ono što ljude ujedinjuje, ne ono što ih dijeli.
- Težite jednoglasnom dogovoru. Bolje je da ljudi potraže zajedničke interese, nego da pokušaju naći kompromis i zbog toga promijene svoje prvotne stavove.
- Tražite rješenja koja će razriješiti problem, bez ponovnog stvaranja sukoba.
- Ponudite onima koji su upleteni u sukob privatan razgovor u neko drugo vrijeme.

Ako dođe do ozbiljnijih sukoba, možda je bolje odgoditi traženje rješenja i potražiti za to prikladniju priliku. U međuvremenu razmislite kako riješiti sukob na drukčiji način, na primjer kroz igru "Šaka i dlan" (58. stranica). Odgađajući rješavanje sukoba, ostavljate dovoljno vremena objema stranama da razmisle o situaciji i pristupe problemu na nov način, s novim rješenjima.

Sukobi do kojih dođe unutar skupine i načine njihova rješavanja možete iskoristiti za povećanje razumijevanja i pogled izbliza na uzroke i oblike raznovrsnih sukoba diljem svijeta. Vrijedi i obrnuto; rasprava o međunarodnim sukobima može nam omogućiti bolji pogled u lokalne sukobe.

Dodatne informacije o tome kako se nositi i rješavati sukobe možete pronaći u aktivnosti "Igraj igru" (194. stranica).

Neke metode i tehnike potpore učinkovitom učenju u skupinama

Opisali smo rad u skupini i njegovu ulogu u učenju kroz iskustvo. Ovdje ćemo opisati nekoliko općih aktivnosti prve razine koje posebice promiču vještine rada u skupini. Te su aktivnosti dobre za *probijanje leda* i *podizanje energije*, a zajedno s ostalima dobre su metode za uvođenje u temu ljudskih prava. Često je dobro da i vi, kao voditelj, sudjelujete u ledolomcima.

Preuzimanje odgovornosti, komunikacija i suradnja, ključne su vještine za uspješan rad u skupini.

Stanite u red

Ovo je vrlo jednostavna aktivnost, ali svejedno sadrži sve značajke i načine koji mogu pomoći ljudima da nauče i prihvate svoj dio odgovornosti unutar skupine. Izvrstan je ledolamac.

Razina složenosti: 1. razina **Veličina skupine:** bilo koja **Vrijeme trajanja:** 15 minuta+

Upute:

1. Neka se članovi skupine poredaju po visini; najniža osoba neka stane na početak reda, a najviša na njegov kraj. Ne smiju pričati, no mogu komunicirati koristeći zvukove, znakove i jezik tijela.
2. Kada su svi stali u red, provjerite jesu li se pravilno poredali.
3. Ponovite vježbu, no ovog puta neka formiraju red po nekom drugom kriteriju koji će igru učiniti zabavnom, ali ne i opasnom; npr. po godinama, mjesecu rođenja (od siječnja prema prosincu), prema broju obuće itd.

Završna rasprava i vrednovanje:

Pomozite članovima skupine analizirati kako su međusobno surađivali te što je bitno za uspješan rad u skupini. Evo nekih prijedloga za pitanja:

- Na koje ste probleme naišli dok ste se pokušali organizirati?
- Što vas je usporavalo?
- Je li bio potreban vođa? Je li netko bio vođa? Kako ste ga izabrali?
- Koliko je odgovornosti imao svaki pojedini član skupine u rješavanju problema?
- Kako sljedeći put problem možete riješiti brže?

Nastavi, slušam te

Ova se aktivnost temelji na vještinama slušanja. Pomaže razvijanju logičkog mišljenja i pouzdanja u izražavanju vlastitog mišljenja.

Razina složenosti: 1. razina **Veličina skupine:** bilo koja **Vrijeme trajanja:** 35 minuta

Upute:

1. Olujom ideja saznajte što skupina misli koje osobine čine dobrog slušatelja.
2. Neka se sudionici podijele u tročlane skupine: jedna osoba neka govori, druga neka sluša, a treća neka promatra.
3. Govornik treba u pet minuta reći slušatelju svoje osobno mišljenje o temi koja ga zanima (npr. smrtnoj kazni za zločin protiv čovječnosti, slobodi govora ili bilo kojoj drugoj temi koja zahtijeva opisivanje, analizu i vlastito mišljenje).
4. Slušatelj mora shvatiti o čemu se radi, o kojoj temi govornik govori, zašto je zainteresiran za nju i koje je njegovo gledište.
5. Promatrači promatraju slušatelje - vrednuju koliko su vješti u aktivnom slušanju. Ne smiju sudjelovati u raspravi, već samo pažljivo promatrati. Ne smiju ništa komentirati, niti davati prijedloge sve dok ne istekne vrijeme.
6. Kada istekne vrijeme, nakon 5 minuta, promatrači daju povratnu informaciju o onome što su vidjeli. Potom napravite zamjenu uloga i ponovite aktivnost nekoliko puta tako da svaki član skupine ima priliku biti i govornik i promatrač i slušatelj.

Završna rasprava i vrednovanje:

Raspravljajte o aktivnost. Evo nekih korisnih pitanja:

- Jesu li govornici uspješno prenijeli svoje ideje i mišljenja? Bi li im pomogao razgovor s nekim tko poznaje vještine aktivnog slušanja?
- Kako je aktivnost doživio slušatelj? Je li bilo teško slušati i ne prekidati govornika svojim komentarom ili mišljenjem?

Smjernice za voditelje:

Članovi skupine će možda odmah uočiti neke od osobina dobrog slušatelja. Nadamo se da će ih moći do završetka aktivnosti uočiti čak i više nego što smo ih mi nabrojali.

Dobar slušatelj:

- poštuje govornika, održava kontakt očima s njim i ne vrpolti se;
- s vremena na vrijeme kaže: "Nastavi, slušam te..." ili klimanjem glavom naznači da je prisutan duhom i da aktivno sluša;
- ne prekida;
- ne počinje govoriti čim govornik zastane, već mu daje dovoljno vremena da razmisli i nastavi govoriti;
- ne odvlači pozornost govornika od osnovne teme komentiranjem ili neslaganjem;
- koristi poticajna pitanja kako bi ohrabrio govornika da nastavi govoriti ili da nešto objasni;
- s vremena na vrijeme sažima ili ponavlja govornikove napomene da pokaže kako razumije o čemu on govori;
- reagira na osjećaje koji se kriju iza govornikovih riječi, te pokazuje da razumije što govornik osjeća.

Ljudski stroj

Ovo je neverbalna vježba koja pokazuje kako članovi skupine mogu reagirati jedni na druge i povezati pojedinačne doprinose u jedinstvenu radnu cjelinu.

Razina složenosti: I. razina **Veličina skupine:** 6 ili više **Vrijeme trajanja:** 15 minuta

Upute:

1. Neka članovi skupine stanu u krug.
2. Objasnite im da zajednički moraju izgraditi veliki stroj koristeći jedino svoja tijela.
3. Zamolite jednu osobu da započne. Neka on/ona odabere jednu kretnju, recimo ritmičko dizanje i spuštanje ramena uz istodobno ispuštanje nekog karakterističnog zvuka, na primjer - dugi zvižduk.
4. Neka sljedeća osoba stane do prve ili je samo dotakne i neka izabere svoj zvuk i kretnju. Na primjer, može se spuštati i dizati i ispuštati zvuk poput "ču...ču", poštujući ritam prve osobe.
5. Pozovite još dobrovoljaca. Neka se jedan po jedan pridruže bilo kojem dijelu stroja. Svatko dodaje svoj pokret i zvuk.
6. Na kraju bi se cjelovita skupina - stroj - trebala kretati na različite, ali međusobno povezane načine i pritom ispuštati mnogo različitih zvukova.
7. Kad se svi usklade i stroj kreće s lakoćom, možete "upravljati" strojem potičući sudionike da se stroj kreće brže ili sporije, da zvukovi budu glasniji ili tiši.

Završna rasprava i vrednovanje:

Možete postaviti ova pitanja:

- Koje sličnosti uočavaju između "stroja" i učinkovitog učenja u skupini?
- Koje vještine su im bile potrebne? Odgovornost? Vještine slušanja i reagiranja? Suradnja? Nešto drugo?

Šaka i dlan

Ova je igra korisna za razvijanje suradnje.

Razina složenosti: 2. razina **Veličina skupine:** 8+ **Vrijeme trajanja:** 40 minuta

Upute:

1. Nacrtajte na veliki papir tablicu za rezultate.
2. Sudionici se trebaju podijeliti u parove, jedna osoba je osoba A, a druga - osoba B.
3. Neka obje stave ruke iza leđa i zajedno broje 1, 2, 3.
4. Kada začuju broj tri, obje moraju istovremeno staviti ruke ispred sebe te pokazati ili dlan ili šaku.
5. Neka zapisuju rezultate.
6. Igru ponovite 10 puta.
7. Po završetku, upišite u tablicu i pojedinačne rezultate i rezultate svakog para.

Tablica s rezultatima

A	B	C	D
Dlan	Šaka	4	0
Šaka	Šaka	3	3
Dlan	Dlan	0	0
Šaka	Dlan	0	4

Završna rasprava i vrednovanje:

Evo nekih prijedloga za pitanja koja možete postaviti:

- Koji par ima najviše bodova? Kako su igrali da bi pobijedili?
- Koji par ima najmanje bodova? Kako se osjećaju? Zašto su izgubili?
- Je li se koji od parova dogovorio kako će surađivati? Ako je, je li netko prekršio dogovor? Zašto? Kako se njegov partner osjećao?
- Usporedite rezultate onih parova čiji su se članovi međusobno natjecali i onih čiji su članovi surađivali. Jesu li bolji rezultati onih parova koji su surađivali? Ako jesu, zašto? (Ukupni rezultat? Osjećaj zadovoljstva? Jesu li još uvijek prijatelji?)

Metode i tehnike za razvijanje vještina raspravljanja

Rasprave su dobra prilika za vježbanje slušanja i govorenja, kao i drugih vještina skupnog rada koje su važne za poštivanje tuđih prava. Važno je da skupina ne bude prevelika kako bi svi mogli sudjelovati. Ako je prevelika, tj. ako u njoj ima više od petnaest, dvadeset osoba, bolje ju je razdijeliti u manje skupine za raspravu. Kako biste potaknuli interakciju i sudjelovanje, posjednite sudionike u krug ili polukrug tako da se mogu međusobno vidjeti. Raspravite i zajednički se dogovorite s cijelom skupinom o ovim općim smjernicama:

- Dvije osobe ne smiju istovremeno pričati.
- Zabranjeno je davanje zlobnih komentara ili bilo kakvo izrugivanje.
- Neka svatko govori o temi sa svog stajališta i iskustva, bez poopćavanja; tj. treba koristiti izjave "ja..." tipa.
- Imajte na umu da će vjerojatno biti više od jednog "pravog" odgovora.
- Suglasite se da će, kad govorite o osjetljivim temama, sve ostati strogo povjerljivo.
- Svatko ima pravo šutjeti i ne sudjelovati u raspravi o određenoj temi, ako tako želi.

Sljedeće vam metode mogu biti od pomoći:

Mikrofon

Vrlo je djelotvorna igra u skupinama koje imaju problema sa slušanjem.

Upute:

Neka skupina sjedne u krug. Prosljedite u krug stari mikrofon (ili neku drugu stvar sličnog oblika). Samo osoba koja drži mikrofon može govoriti, ostali moraju slušati i gledati u govornika. Kad govornik završi, predaje mikrofon sljedećoj osobi koja želi govoriti.

Nedoumica

Može potaknuti ljude da izražavaju svoja mišljenja, slušaju druge i u skladu s tim mijenjaju svoje mišljenje. Može se provesti na nekoliko načina.

Upute:

1. Pripremite 3 ili 4 sporne tvrdnje povezane s temom koju obrađujete, npr. "ne smije biti ograničenja u slobodi govora".
2. Povucite crtu na podu kredom ili je označite ljepljivom trakom.
3. Objasnite da prostor desno od crte znači slaganje s izjavom, a lijevo neslaganje. Udaljenost koja nastane između osoba na jednoj i drugoj strani označava u kolikoj se mjeri sudionici slažu ili ne slažu s tvrdnjom. Granice su zidovi prostorije. Osoba koja nema stav o određenoj tvrdnji, neka stane na crtu.
4. Pročitajte prvu tvrdnju.
5. Objasnite sudionicima da stanu na mjesto s one strane crte koje predstavlja njihovo mišljenje o tvrdnji.
6. Neka objasne zašto stoje baš tu.
7. Svatko tko želi može govoriti. Potom pitajte želi li netko promijeniti svoje mjesto.
8. Kad su svi koji su željeli promijeniti mjesto to i učinili, zamolite ih da obrazlože svoju odluku.
9. Pročitajte drugu tvrdnju ili pitanje.

Metode i tehnike razvijanja umijeća kolektivnog donošenja odluka

Dug je put do donošenja jednoglasne odluke jer zahtijeva dobre komunikacijske vještine, osjetljivost na tuđe potrebe, maštu, povjerenje i strpljenje. Tek kad ne budu osjećali strah da će biti cenzurirani ili ismijani i kad budu osjećali da mogu slobodno mijenjati svoja mišljenja na osnovu dobrih argumenta, članovi će skupine moći iskreno istraživati teme i izražavati stavove.

Cilj aktivnosti u kojoj se stječu vještine donošenja jednoglasnih odluka na temelju sporazuma svih zainteresiranih strana dovest će sudionike do spoznaje koliko različitih mišljenja ima u skupini te da je nužno sva mišljenja pažljivo razmotriti kako bi se konačna odluka temeljila na međusobno usklađenim zajedničkim interesima. Nije jednostavno voditi proces donošenja jednoglasnih odluka.

Procesi donošenja odluka mogu završiti na nekoliko načina:

- Jedna strana uvjeri drugu. Naravno, većina ljudi misli da baš to čini kada dobije većinu glasova, no vrlo je vjerojatno da su pritom zanemarili neko važno mišljenje. Suglasnost postignuta uvjeravanjem znači da svi u skupini smatraju da su argumenti jednog mišljenja bolji i uvjerljiviji te zato zanemaruju svoje prvotno mišljenje i podržavaju ovo drugo.
- Jedna strana popušta. Ponekad ljudi odluče da ne vrijedi gubiti vrijeme i energiju te mijenjaju svoje mišljenje. Stavovi koji su različiti od stavova većine značajni su u stvaralačkom donošenju odluka; često jedna osoba posjeduje informaciju koja može biti odlučujuća. Ljudi smiju slobodno mijenjati mišljenje u skladu s dotokom novih informacija. Pri postizanju sporazuma trebaju slobodno istraživati različita gledišta bez osjećaja da su izigrali sebe ili druge ako promijene mišljenje.
- Obje strane pronalaze alternativu. Nesuglasice se mogu riješiti ako se odustane od obrane zauzetih stavova te se pokuša naći neko drugo rješenje koje će zadovoljiti obje strane. Tako nitko ne mora ni od čega odustati pa se objema stranama čini da su "pobijedile".
- Skupina redefinira problem. Iskrena težnja za sporazumom često navodi ljude da shvate da je uzrok sukoba semantičke prirode ili krivo shvaćanje stavova druge strane. Ponekad obje strane shvaćaju da su pretjerale u svojim stavovima te će ih, u težnji za sporazumom, ublažiti i tako pronaći rješenje koje će odgovarati objema stranama.
- Obje strane popuštaju. Ako ljudi promotre što im je zajedničko, mogu pronaći rješenje koje zadovoljava većinu potreba obje strana, a ne samo sve potrebe s jedne strane, a s druge - nijednu.
- Obje strane zajednički odgađaju pronalazak rješenja. Ponekad će svi shvatiti da nemaju dovoljno informacija za pravovaljano rješenje ili da su previše uzrujani kako bi ga pronašli. Mogu odgoditi raspravu o problemu sve dok ne steknu znanja i jasnije stavove potrebne za donošenje racionalne odluke.

Čvorovi

Ova aktivnost je izvrsna za probijanje leda ili podizanje energije. Obuhvaća i suradnju i vještine donošenja odluka.

Razina složenosti: 1. razina **Veličina skupine:** 10 - 20 **Vrijeme trajanja:** 10 minuta

Upute:

1. Neka svi stanu u krug i ispruže ruke ispred sebe.
2. Svatko treba sada uhvatiti ruke dviju osoba na suprotnoj strani kruga (po jednu ruku od svake). Nitko ne smije držati ruke osoba pored sebe. Rezultat bi trebao biti veliki čvor načinjen od ruku.
3. Sada zamolite sudionike da se raspletu, a da pri tome ne puste ruke koje drže.
4. Napomena: morat će se provlačiti ispod i iznad tuđih ruku. Možda će duže potrajati, no iznenađujući će rezultat biti stvaranje jednog ili dva velika kruga.

Završna rasprava i vrednovanje:

- Pitajte sudionike što su radili kako bi raspleli čvor.
- Je li to bio demokratski proces?
- Koliko je bilo načina za postizanje željenog rezultata?

- Je li netko davao prijedloge ili je netko preuzeo ulogu vođe i predvodio raspletanje?

Dodirivanje poda

Ovo je energična aktivnost koja obuhvaća suradnju i skupno donošenje odluka. Također je dobra za probijanje leda i podizanje energije.

Razina složenosti: I. razina **Veličina skupine:** 6 - 25 **Vrijeme trajanja:** 15 minuta

Upute:

1. Objasnite sudionicima da u ovoj igri postoji 9 "točaka" na tijelu kojima smiju dodirnuti pod: obje noge, obje ruke, oba lakta, oba koljena i čelo.
2. Neka se rasporede po sredini prostorije. Recite broj od 1 do 9, na primjer broj 5, te igračima objasnite da moraju dotaknuti pod s pet točaka svoga tijela. Ponovite ovaj dio aktivnosti još dvaput, uvijek birajući neki drugi broj od 1 do 9.
3. Zatim neka svatko nađe partnera. Odaberite jedan broj od 2 do 18. Parovi moraju zajednički dodirnuti pod samo s onoliko točaka svojih tijela koliko ste ih vi odredili. Opet dvaput ponovite ovaj dio aktivnosti.
4. Ponovite igru sa skupinama od 4, 8, 16 i više osoba, sve dok ne budu svi sudionici uključeni u zajedničko obavljanje aktivnosti.

Smjernice za voditelje:

Sudionici mogu komunicirati samo znakovima. Kada aktivnost provodite sa četveročlanom skupinom, najmanji broj koji možete odabrati je broj 2. Tada će dvije osobe stajati (svaka na jednoj nozi) i pritom nositi druge dvije osobe.

Kada igrate igru u četveročlanim skupinama, najpraktičnije je odabrati broj 4 (najveći broj neka bude 4 puta 9 = 36).

Najveći broj koji odabirete ne smije biti 9 puta veći od broja sudionika u skupini!

Udruživanje parova

Ova aktivnost obuhvaća raspravu i pregovaranje.

Razina složenosti: I. razina **Veličina skupine:** 4+ **Vrijeme trajanja:** 45 minuta

Upute:

1. Zamolite sudionike skupine da formiraju parove kako bi raspravili i donijeli odluku npr. o točnom datumu izleta ili definiciji ljudskih prava, ili koja su tri najvažnija ljudska prava.
2. Rasprava neka traje 10 minuta.
3. Sada zamolite da se dva para udruže u četveročlanu skupinu i ponove raspravu.
4. Napomena: ako koristite ovu vježbu da biste donijeli kolektivnu odluku o nekoj praktičnoj stvari, npr. o izletu, ponovite vježbu s 8, pa sa 16 članova itd. - sve dok svi sudionici ne budu u jednoj skupini te dok ne postignu jednoglasnu odluku koja svima odgovara. Ako koristite ovu metodu za raspravu o definiciji ljudskih prava, organizirajte zajedničku raspravu nakon rasprave u četveročlanim skupinama. Time ćete izbjeći da aktivnost postane dosadna.

Završna rasprava i vrednovanje:

Evo nekih prijedloga za raspravu o procesu donošenja odluka:

- Ova metoda dugo traje. Je li rezultat bio vrijedan truda?
- Osjećaju li svi da su dali svoj doprinos te da su bili uključeni u donošenje odluke (čak ako i krajnji rezultat nije bio njihov željeni izbor)?
- Ima li osoba koje nisu zadovoljne rezultatom (primjerice datumom izleta)?

Aktivnosti za osvrt i vrednovanje

Tijekom vježbe ili nekog drugog oblika nastave, važno je povremeno osvrnuti se i vrednovati ono što je do tog trenutka učinjeno. Možete koristiti sljedeće aktivnosti. Pomažu ljudima da kroz zabavu - crtanje, modeliranje i pričanje priča - uče iz svog iskustva.

Igra završetka

Ovo je izvrstan način da brzo dobijete povratnu informaciju i komentar sudionika na vaš rad. Što je više puta ponovite, više povratnih informacija ćete dobiti.

Razina složenosti: 1. razina **Veličina skupine:** bilo koja **Vrijeme trajanja:** 3 ili 4 minute za svako ponavljanje

Upute:

1. Neka svi sjednu u krug.
2. Podsjetite ih koje ste teme obrađivali.
2. Odaberite jedan par između dolje navedenih parova izjava.
4. Neka papir s parom izjava obide cijeli krug. Neka svatko nadopuni izjavu. Razgovor i komentari nisu dopušteni.
5. Ponovite aktivnost ako imate vremena ili ako želite dobiti više povratnih informacija i komentara.

Primjeri izjava:

- U aktivnosti mi se najviše svidjelo...Najmanje mi se svidjelo...
- Najzanimljivije je bilo...Najdosadnije je bilo...
- Najveću zamjerku imam na... Najviše cijenim...
- Najsmješnije je bilo... Najozbiljnije je bilo...
- Volio bih više..., a manje ...
- Najviše sam uživao radeći ..., najmanje ...
- Najviše samopouzdanja sam imao radeći..., a najmanje radeći...

Gore i dolje

Ova je dinamična igra koja koristi govor tijela.

Razina složenosti: 1. razina **Veličina skupine:** bilo koja **Vrijeme trajanja:** 5 minuta

Priprema:

Smislite 3 ili 4 pitanja, na primjer: "Je li vam se svidjela aktivnost?", "Jeste li naučili što novo?"

Upute:

1. Pročitajte prvo pitanje.
2. Recite članovima skupine da razmisle o odgovoru te da svojim tijelima pokažu što misle. Ako se u potpunosti slažu s izjavom, neka se ispruže što više, mogu stajati i na prstima. Oni koji se ne slažu, neka čučnu ili čak legnu na pod. Svatko neka nađe položaj koji najbolje ilustrira njegov/njezin odgovor na pitanje.
3. Zamolite ljude da se opuste, zatim pročitajte drugo pitanje.

Gledišta

Ova aktivnost kombinira kretanje s raspravom.

Razina složenosti: I. razina **Veličina skupine:** 10+ **Vrijeme trajanja:** 5 minuta

Priprema:

Smislite 3 ili 4 pitanja, na primjer: "Je li vam se svidjela aktivnost?", "Jeste li naučili išta novo?"

Upute:

1. Označite četiri zida prostorije u kojoj radite s "da", "ne", "ne znam" i "želim nešto reći", kako bi predstavljali četiri različita gledišta.
2. Prvo sudionicima postavite pitanje o aktivnosti, a potom zatražite da se postave uz zid koji predstavlja njihovo mišljenje.
3. Dajte priliku govoriti samo onima koji su stali uz zid "želim nešto reći".

Vremenska prognoza

Ovo je metoda "pričanja priče". Možete je iskoristiti prilikom vrednovanja po provedbi aktivnosti. Ako provodite dugoročni projekt, provedite je na polovici projekta. To će omogućiti sudionicima da se osvrnu na učinjeno i potom nastave dalje s radom.

Razina složenosti: I. razina **Veličina skupine:** 6+ **Vrijeme trajanja:** 45 minuta

Priprema:

Možete koristiti papir i olovke, po želji.

Upute:

1. Neka sudionici 5 - 10 minuta razmisle o danu/treningu/projektu/ili onome što trenutno radite i neka se zapitaju: "Sviđa li mi se, što sam naučio i hoće li rezultat biti uspješan?"
2. Tada neka jedan po jedan opišu kako se osjećaju upotrebljavajući izraze koji se koriste u vremenskoj prognozi.

Smjernice za voditelje:

Ako sudionicima nije jasno što od njih tražite, možete im objasniti ovako: "Dan mi je započeo tmurno i oblačno...onda sam morao raširiti kišobran da me zaštiti od pljuska... ali su mi mnogi od vas pomogli držati kišobran... meteorolozi najavljuju da će sutra ponovo kišiti, ali predviđam da će idući tjedan biti vedar i sunčan." Ovo bi moglo značiti da je osoba s

nevjericom započela rad, stvari su se pogoršale pa je bila sretna što je imala potporu ljudi oko sebe, nije sasvim sigurna što slijedi, no misli da će na kraju sve dobro završiti.

Predloženo vrijeme trajanja aktivnosti prikladno je za skupinu od 10 do 12 ljudi, ali za veće je skupine potrebno više vremena.

Prilagodbe:

- Sudionici mogu nacrtati svoju vremensku prognozu, umjesto da je na glas izgovore.
- Ne morate koristiti vremensku prognozu da biste dobili povratnu informaciju o svom radu. Iskoristite formu komentiranja sportskih događaja; sudionici mogu komentirati vaš rad na isti način kao što sportski komentatori komentiraju nogometne utakmice ili bilo koji sportski događaj.

Naslovnica tabloida

Skupina treba osmisлити naslovnicu nekog tabloida. Naslovi trebaju sažeti mišljenje skupine o dosadašnjem radu.

Razina složenosti: 2. razina **Veličina skupine:** 8+ **Vrijeme trajanja:** 45 minuta

Priprema:

Potreban vam je papir A3 formata i nekoliko olovaka za svaku manju skupinu.

Upute:

1. Neka se sudionici rasporede u manje tročlane ili četveročlane skupine.
2. Recite im da rasprave što su dosad radili, što su naučili iz aktivnosti ili projekta, te da olujom ideja utvrde najbolje i najlošije trenutke ili događaje.
3. Svaka manja skupina treba smisliti 5 - 6 "priča". Neka napišu naslov za svaku priču. Mogu napisati i nekoliko rečenica da naznače atmosferu priče. Ne smiju opisati cijelu priču. "Fotografije" su dobrodošle, no ne i obvezne!
4. Postavite naslovnice tako da ih svi mogu vidjeti.
5. Prezentacija i rasprava nisu obvezne.

Naprtnjača

Ova aktivnost uključuje crtanje i kreativnost.

Razina složenosti: 1. razina **Veličina skupine:** bilo koja **Vrijeme trajanja:** 45 minuta

Oprema: Papiri i olovke u boji.

Upute:

1. Radionica je ili seminar pri završetku. Zamolite sudionike da nacrtaju sebe kako idu kući s naprtnjačom na leđima. U naprtnjači je sve što bi htjeli ponijeti sa sobom.
2. Neka se prisjete svega što su naučili i odluče što bi od toga voljeli zadržati. To mogu biti knjige ili slike, osjećaji, ljudi, ideje, novi pogledi na svijet, snaga koju su stekli svladavanjem nekog problema ili - stečene vrijednosti.
3. Mogu prikazati i stvari kako leže na zemlji - one koje ne žele ponijeti sa sobom. To mogu biti loše navike, stare ideje, teški trenutci, loša hrana ili manjak sna - bilo što!

Izvori i dodatna literatura

- Bond, Tim, *Games for social and life skills*, Hutchinson, 1986, ISBN 0 09 162541 6
- Bradbury, Andrew, *Develop your NLP skills*, Kogan Page, 1997, ISBN 0-7494-3260-8
- Brandes, Donna, *Gamester's handbook*, Hutchinson Education, 1982, ISBN 0 - 09-15900-9
- Boud, David, Cohen, Ruth, Walker, David, *Using experience for learning*, The Society for Research into Higher Education and Open University Press, 1993, ISBN 0-335-19095-2
- Claude, Richard Pierre, *Methodologies for Human Rights Education*, www.pdhre.org
- Dearling, Alan, Armstrong, Howard, *The youth games book*, 1980. The Intermediate Treatment Resource Centre. ISBN 1 85202 008 3
- Kolb, David, *The Kolb learning cycle*, www.css.edu/users/dswenson/web/PAGEMILL/Kolb.htm
- Siniko, Amnesty International
- Stanford, Gene, *Developing effective classroom groups*, Acorn Books, Oak House, 1990.
- Transformative Mediation* www.colorado.edu/conflict/transform
- Johnson, Roger T., Johnson, David W., *An overview of co-operative learning* www.clcrc.com

Bilješke

- ¹ Citati i podaci iz istraživanja obavljenog za Europsku komisiju "Study on the state of young people and youth policy in Europe", IARD; Milano, siječanj 2001.
- ² Izvor: Euro barometar 47.1, *Young people's attitudes to the European Union*, European Commission 1998.
- ³ Završna deklaracija 5. konferencije Europskih ministara za mlade, Bukurešt, "Young people: active citizens in a future Europe", travanj 1998.
- ⁴ "Learning, the Treasure Within", UNESCO-vo izvješće o obrazovanju u 21. stoljeću, 1996.